

**INSTITUTIONEN FÖR
SPRÅK OCH LITTERATURER**

OM NATUREN, VÄRLDSALLTET ELLER TINGENS NATUR?

Om svenska översättningar av Lucretius *De rerum natura*

Amanda Wigand

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	LAT140
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Vt 2022
Handledare:	Sara Ehrling Moding
Examinator:	Erik Bohlin

Abstract:

Denna uppsats kartlägger de svenska översättningar som gjorts av Lucretius *De rerum natura*. Syftet är att undersöka vilka strategier de olika översättarna använt sig av, och hur dessa påverkat överföringen av texten från latin till svenska, både med avseende på lexikalt, syntaktiskt, formmässigt och poetiskt innehåll. Med denna undersökning som grund diskuteras sedan vad som bevaras och vad som går förlorat genom de olika strategierna och i de olika översättningarna.

Undersökningen använder sig av olika metoder och teoretiska ramverk. Hundra verser ur originalverket och översättningarna närläses. Läsningen har varit vägled av frågeställningar hämtade ur Wasdins *Teaching Catullus in Translation* (2020). Det görs även en läsning med avsikt att se hur väl översättarna förmedlar den epikureiska filosofi som Lucretius lägger fram i texten. Samtliga undersökningar görs med stöd i för syftet relevant sekundärlitteratur.

Undersökningarna visar att olika översättningsstrategier använts, med sina egna för- och nackdelar. Prioriterar man att den översatta texten skall innehålla poetiska uttryck och en tekniskt skicklig metrik lyckas man å ena sidan att skapa imponerande poesi, men däremot blir det svårare att förmedla det filosofiska innehållet, och de stilskillnader som utmärker Lucretius text. Prioriterar man å andra sidan att vara texttrogen och tydlig utan att ta hänsyn till meter alls, blir det lättare att korrekt återge Lucretius ord och tankar, men den poetiska formen (som också visar sig vara meningsbärande) och kraften går förlorad. Ingvar Björkeson visar sig ha valt en strategi som tar hänsyn både till såväl meter, innehåll och poetiskt uttryck. Han väljer ibland att frångå texten, men när det görs är det oftast för att förstärka Lucretius poetiska effekter eller förtydliga det filosofiska innehållet.

Nyckelord: *Lucretius, De rerum natura, Emil Fehr, Axel Jacobsson, Bertil Cavallin, Ingvar Björkeson, översättning, metrik, epikurism, lärodikt*

INNEHÅLLSFÖRTECKNING:

1.0 Inledning.....	s. 1
1.1 Översättning.....	s. 1
1.2 Lucretius, epikurismen och <i>De rerum natura</i>	s. 2
1.3 Material.....	s. 3
1.3.1 Urval ur <i>De rerum natura</i>	s. 3
1.3.2. Fyra svenska översättningar.....	s. 3
1.4 Syfte.....	s. 3
1.5 Frågeställning, metod och teori.....	s. 3
2.0 Avhandlingsdel.....	s. 4
2.1 Översättningarnas presentation och målgrupp.....	s. 4
2.1.1 <i>T. Lucretius Carus Om naturen</i> , översättning av Emil Fehr (1897).....	s. 4
2.1.2 <i>Om världsalltet</i> , översättning av Axel Jacobson (1903).....	s. 5
2.1.3 <i>Om tingens natur</i> , översättning av Bertil Cavallin (1972).....	s. 6
2.1.4 <i>Om tingens natur</i> , översättning av Ingvar Björkeson (2002).....	s. 6
2.2 Översättningarnas formella drag.....	s. 7
2.2.1 Metrik och syntax.....	s. 8
2.2.1.2 Fehr (1897).....	s. 8
2.2.1.3 Jacobsson (1903).....	s. 9
2.2.1.4 Cavallin (1972).....	s. 10
2.2.1.5 Björkeson (2002).....	s. 10
2.2.2 Repetition i <i>De rerum natura</i>	s. 11
2.2.2.1 Repetition i översättningarna.....	s. 11
2.2.3 Parodiska drag i vers 823-837.....	s. 13
2.2.3.1 Parodiska drag i översättningarna.....	s. 13
2.3 Kulturella skillnader mellan antiken och översättarens samtid.....	s. 15
2.3.1 Lärodikt och trösteskrift.....	s. 15
2.3.2 Romerska seder och referenser.....	s. 15
2.3.3 Urämnen eller atomer?.....	s. 16
2.4 Hur återger översättaren det filosofiska innehållet?.....	s. 17
2.4.1 Fehr (1897).....	s. 18
2.4.2 Jacobson (1903).....	s. 19
2.4.3 Cavalin (1972).....	s. 20
2.4.4 Björkeson (2002).....	s. 21
3.0 Slutdiskussion.....	s. 21
Källförteckning.....	s. 25
Bilaga 1 <i>LVCR</i> 3, 830-930 med min översättning	
Bilaga 2 Fehr (1897)	
Bilaga 3 Jacobsson (1903)	
Bilaga 4 Cavallin (1972)	
Bilaga 5 Björkeson (2002)	

1.0 INLEDNING

1.1 ÖVERSÄTTNING

Det finns någonting motsägelsefullt i översättning. Å ena sidan borde det inte vara möjligt, å andra sidan görs det hela tiden. I *Translating Words, Translating Cultures* (2000) menar Hardwick att översättning är rörelse, och att texten i en översättningsprocess flyttas, inte bara mellan språk, utan också mellan tid, plats och kulturer (Hardwick 2000). Det går inte att oförändrat överflytta ett verk från ett språk till ett annat. Många ord, inte minst på latin, är sprängfyllda med bibetydelser. I överföringen av dessa till ett nytt språk kommer många nyanser att tappas, och nya läggas till. En text kan också vara djupt rotad i en kultur. Platser, namn, och kulturella företeelser kan te sig helt främmande för en läsare på ett annat språk och i en annan kultur än i vilken verket skrevs från början. Varje försök att flytta ett verk från ett språk till ett annat, från källspråk till målspråk, kommer att innebära att originalverket, källtexten, på något sätt genomgår en förändring och blir till en nytt verk, måltextern. Mellan dessa båda texter har översättning skett.

Enligt Vandiver i *Translating Catullus* (2007) måste varje översättare av poesi välja mellan två överordnade mål. Antingen att överföra källtextens ton, struktur och "känsla" eller att skapa ett verk som faktiskt är poesi på målspråket. En översättare försöker givetvis brygga klyftan mellan målen och utföra båda så gott som möjligt, men i praktiken är det ofta omöjligt att göra båda perfekt. (Vandiver 2007). För en översättare av antik poesi väntar ytterligare svårigheter. Balmer beskriver det som "frånvarons konst". I *Piecing Together the Fragments: Translating Classical Texts, Creating Contemporary Poetry* (2014) menar hon att frånvaro på många sätt präglar översättningsprocessen av ett antikt verk, av tillförlitliga uppgifter om författaren och dens kontext, av uppfattning om hur latin eller grekiska faktiskt lät på riktigt, av kunskap hos moderna läsare om antika språk och kulturer och inte minst frånvaron av ett faktiskt original (Balmer 2014).

Men översättning händer. Detta innebär att översättare konstant hanterar ovan nämnda problem och många fler därtill. I den hanteringen tvingas en översättare att konstant välja och välja bort. Innehåll framför form. Form framför känsla. Känsla framför ordgrannhet.

I denna uppsats kommer fyra svenska översättningar av Lucretius *De rerum natura* att undersökas. Ett verk som verkligen prövar sin översättare med sin dubbelnatur, å ena sidan dikt, å andra sidan filosofi. Jag kommer att diskutera vilka olika val översättarna har gjort och vad det får för konsekvenser för vilka aspekter av källtexten som framhävs och vilka som förblir osynliga. Vad vinnns och vad går förlorat när Lucretius får svenska röster?

1.2 LUCRETIUS, EPIKURISMEN OCH DE RERUM NATURA

De rerum natura (häriifrån förkortad *LVCR*) är en epikureisk lärodikt författad av Titus Lucretius Carus. Om författaren vet vi lite. E.J. Kenney (1971) beskriver hur olika, och motstridiga, uppgifter ger att han levde runt år 99 f.v.t. - 55 f.v.t. Den mest utförliga källan om hans liv är några rader i kyrkofadern Hieronymus krönika. Där beskrivs hur Lucretius förgiftades av en kärleksdryck och blev galen, och skrev *LVCR* under friska perioder. Enligt Hieronymus tog Lucretius sitt liv vid 44 års ålder. Dessa uppgifter har dock inte kunnat bekräftas. (ibid.)

I *LVCR* avhandlar Lucretius epikurismen. Som poängterat av Kenney (ibid.) är dikten ingen komplett redovisning av Epikurus (341–270 f.v.t) filosofiska system, utan en personlig betraktelse av världen. Dispositionen är förmodligen modellerad efter Epikurus eget verk *Περὶ φύσεως* (*Om naturen*), av vilken bara fragment finns bevarade (Warren 2007). Enligt epikurismen består all materia av små, osynliga och odelbara byggstenar, vilka Epikurus kallar *ἄτομον*, samt ett tomrum som dessa rör sig i. Dessa byggstenar eller urämnen är eviga, och deras olika sammansättningar utgör världsalltet. Filosofin är således materialistisk. Urämnen är hela tiden i rörelse, vilket innebär att allt är i ständig förändring. Rörelserna är inte förutbestämda utan slumpmässiga, vilket gör världen indeterministisk. Gudar existerar men de blandar sig varken in i naturens processer eller mänskliga förehavanden. Ett liv levs bäst i strävan efter själsfrid, *ἀταραξία*, förstått som avsaknaden av smärta och lidande (Konstan 2018).

LVCR omfattar ungefär 7400 verser på hexameter och är indelad i sex böcker. *LVCR* 1 och 2 behandlar den epikureiska atomläran, 3 och 4 behandlar själen, dödlighet och psykologi, och *LVCR* 5 och 6 behandlar naturhistoria och naturfenomen.

LVCR uppvisar drag av flera genrer. Först och främst är den en lärodikt. Den har ett tydligt didaktiskt syfte; är skriven på hexameter, vilket var konventionen för genren; och innehåller influenser från flera antika lärodiktare, tydligast Empedokles. Verket har även influenser från Homeros och Ennius epik. Det finns satiriska drag i texten där Lucretius ibland imiterar och ibland paroderar epigramtraditionen (Gale 2007). Kenney visar hur den känslösamma avslutningen på Bok 3 stundtals bär drag av diatribens hätska ton men att den också bör förstås som *consolatio*, trösteskrift (1971).

1.3 MATERIAL

1.3.1 URVAL UR DE RERUM NATURA

Denna uppsats undersöker verserna 830-930 i *LVCR* 3 och översättningar av dessa. Verserna utgör inledningen på tredje bokens slutsats. Såväl Farrell (2007) som Kenney (1971) pekar ut *LVCR* 3 och 4 som centrala för verket. Farrell skriver att ”[o]nce Lucretius has proved that the soul is material and does not survive to experience the torments of the underworld, his case is won.” (2007, s. 83). Kenney menar att av alla böcker i *LVCR* så är 3 den som bäst fungerar att läsa för sig själv, och att slutsatsens budskap, att själen är dödlig och döden obetydlig, är central för Lucretius version av epikurismen (1971). Därför lämpar sig uppsatsens urval väl för en avgränsad studie.

1.3.2 FYRA SVENSKA ÖVERSÄTTNINGAR

Det finns fyra översättningar av *LVCR* till svenska: Emil Fehrs *T. Lucretius Carus Om naturen* (1897), Axel Jacobssons *Om världsalltet* (1903-04), Bertil Cavallins *Om tingens natur* (1972) samt Ingvar Björkesons *Om tingens natur* (2002). Ingvar Björkesons översättning finns även i en nyare utgåva från 2018. Samtligas översättning av *LVCR* 3, 830-930 undersöks och diskuteras inom ramen för denna uppsats.

1.4 SYFTE

Mitt syfte är att undersöka hur översättningarna skiljer sig åt i hanteringen av källtexten beträffande form (metrik; syntax; stil; ordval) och innehåll (den filosofi som uttrycks; kulturella skillnader). Detta för att se vilka översättningsstrategier som använts, och vilka konsekvenser de får för hur *LVCR* återgetts på svenska. Undersökningen gör inte anspråk på att vara heltäckande, utan är att betrakta som en förstudie för den som vill fördjupa sig i den svenska översättningstraditionen av Lucretius. Den är också till nytta för den som vill studera någon av översättarna: Fehr, Jacobsson, Cavallin och Björkesson.

1.5 FRÅGESTÄLLNING, METOD OCH TEORI

Metoden är närläsning av *LVCR* 3, 830-930 samt av motsvarande passager i de fyra svenska översättningarna. Vid läsningen av de svenska översättningarna har följande frågor särskilt beaktats: (1): Vilka är översättningens formella drag? Hur hanterar översättaren metriska frågor, ordföljd och ordval? (2): Hur hanterar översättaren kulturella skillnader mellan antiken och översättarens

samtid? Syns drag av översättarens samtid i texten? (3): Hur presenteras texten? Vilken annan slags information ges och hur ramar den in översättningen? (4): Vilken är översättningens tänkta målgrupp? Dessa frågeställningar har hämtats från Wasdins *Teaching Catullus in Translation* (2020)¹. De är ursprungligen tänkta att fungera i klassrumssammanhang, men har visat sig fruktbara även för detta arbete. Dessutom undersöks (5): Hur återger översättaren det filosofiska innehållet?

I arbetet med frågeställningarna (1), (2) och (5) har särskilt använts Kenney (1971) och Bailey (1947), båda kommentarverk som behandlar såväl språk och stil som filosofiskt innehåll. För (1) har även Deutsch (1939) använts, vilken kartlägger repetitioner i *LVCR* och deras betydelse för diktens ljudmönster. För (5) har jag gjort en läsning av *LVCR* 3, 830-869 och lyft fram de huvudsakliga filosofiska poängerna. Min förståelse av den epikureiska filosofin stödjer sig på Konstan (2018). I slutdiskussionen tar jag hjälp av Vandiver (2007) och Hardwick (2000) för att avhandla resultaten från mina undersökningar.

2.0 AVHANDLINGSEDEL

2.1 ÖVERSÄTTNINGARNAS PRESENTATION OCH MÅLGRUPP

I detta avsnitt undersöks hur översättningarna presenteras. Vilken bakgrundsinformation ges och hur ramar den in översättningen? Här undersöks också till vilka målgrupper översättarna riktar sig.

2.1.1 T. LUCRETIUS CARUS OM NATUREN, ÖVERSÄTTNING AV EMIL FEHR (1897)

Fehrs verk är snarare en akademisk studie än en översättning. Så lyder också den fullständiga titeln: *T. Lucretius Carus Om naturen: inledning och framställning af lärodikten jämte metrisk öfversättning af valda delar: en filosofisk och litteraturhistorisk studie*. Metriskt översatta passager varvas med kommenterade referat av den latinska texten. De metriska passagerna är såpass omfattande att jag funnit det relevant att låta dem ingå i denna uppsats. Särskilt då detta är den första ansatsen att överföra *LVCR* till svenska. Fehrs behandling av de passagerna skiljer sig mellan böckerna. I sin redogörelse för *LVCR* 1 byter Fehr ofta mellan översatta verser och egen text, utan markerade versrader. Urvalet som denna uppsats behandlar ser annorlunda ut. Hela slutsatsen är översatt på hexameter med markerade versrader. Fehr motiverar denna skillnad med ”att en viss

¹ *What are the formal features of the translation? How does the translator deal with issues of meter, word order, and lexical choice?

* How does the translator negotiate cultural differences between antiquity and the modern day? For example, are metaphors translated literally or transformed into something more familiar for a contemporary reader?

* How is the text presented? What other types of information are provided and how do they frame the translation?

* What is the imagined audience for the translation? Do you think the translator was writing for students, academics, or a general audience? (Wasdin 2020)

ojämnhet gjort sig gällande vid behandlingen af diktens olika delar, äger sin naturliga förklaring däri, att dessa i filosofiskt och estetiskt afseende äro af olika värde och betydelse” (1897, s. IV). Att hela urvalet är översatt på hexameter är alltså inte förvånande, då passagen är en av de poetiska höjdpunkterna i *LVCR* (Kenney 1971).

Fehr inleder sin framställan med ett förord, i vilket han motiverar sitt arbete samt pekar ut en tänkt målgrupp. Han skriver att då ingen framställan av Lucretius på svenska existerar kan en sådan vara av intresse för ”den för andliga spörsmål intresserade svenska allmänheten” (1897, s. III). Fehr pekar i *LVCR* ut ett rikt bildspråk och en diktion med framträdande alitterationer och assonanser samt ”genialiska ordbildningar” (ibid. s. 21). I Fehrs framställning finns löpande fotnoter med sakupplysningar, läsartsval och hänvisningar till tidigare forskning. Fehr anger att han citerar Lucretius efter Briegers edition från 1894.

2.1.2 OM VÄRLDSALLTET, ÖVERSÄTTNING AV AXEL JACOBSSON (1903)

Jacobsson (1903) gavs ut i två delar: Bok 1-3 1903 och Bok 4-6 1904. Det är en översättning författad på hexameter med den fullständiga titeln: *Om världsalltet: Lucretii De rerum natura*. Den är inte komplett då en översättning av slutet av *LVCR* 4 saknas. Jacobsson anger inte något skäl till detta men Sture Linnér menar i sin inledning till Björkeson (2002) att det ansågs osedligt och därför lämnades översatt.

I inledningen till den första volymen poängterar Jacobsson att det i *LVCR* finns en del ”syntaktiska egendomligheter” (ibid, s. II), vilket han menar kan förklaras av att Lucretius haft Epikurus grekiska verk som förlaga. Därefter uppehåller han sig vid den naturlära och atomism som *LVCR* ger uttryck för och visar på likheterna med de naturvetenskapliga framstegen i hans egen samtid².

Jacobsson verkar inte ha haft stora förhoppningar om en stor läsekrets då han skriver: ”Den öfversättning, hvars första hälft härmed öfverlemnas i allmänhetens händer, vänder sig naturligtvis ej till den stora publiken och kan af många skäl finna blott ett fåtal läsare” (ibid, s. III). Översättningen innehåller inga fotnoter eller vidare kommentarer. Jacobsson skriver att hans översättning följer Munros³ edition och på något ställe Briegers⁴.

² Lucretius och Epikurus atomism och hur översättarna har förhållit sig till denna diskuteras i avsnitt 2.3.3 nedan.

³ Härmed måste avses: Lucretius Carus, Titus (1886). *De rerum natura libri sex*. 4. [revised] ed. London

⁴ Härmed måste avses: Lucretius Carus, Titus (1894). *T. Lucreti Cari De rerum natura libri sex.*: Ed. Adolphus Brieger.. Lipsiae:

2.1.3 OM TINGENS NATUR, ÖVERSÄTTNING AV BERTIL CAVALLIN (1972)

Cavallin (1972) har som fullständig titel *Om Tingens natur: översättning till prosa samt inledning och kommentar av Bertil Cavallin*. Inledningen ger en kort översikt av Epikuros liv och filosofi, Lucretius liv samt *LVCR:s* receptionshistoria. Cavallin beskriver språket i *LVCR* som ålderdomligt men energiskt, med ett friskt bildspråk och oförskräckta ordbildningar.

Om översättningen uttrycker Cavallin en vilja att levandegöra klassikerna. Han säger att han följt Lucretius originaltext så nära han kunnat och önskar ge en modern läsare en uppfattning om vad Lucretius skrev. Han framhåller *LVCR* som lärodikt och menar att lärodiktens roll i vår tid har övertagits av prosan - där poesin för Lucretius var ett medel för att göra det filosofiska innehållet mer tillgängligt, fyller prosan samma funktion för en modern läsare. Med en prosaöversättning kan man alltså hoppas nå fler läsare. Vidare skriver han att av alla latinska diktare så är Lucretius den som använder sig av flest icke-poetiska ord, och att prosan därför är passande för att återge lärodikten. Han menar att Lucretius poetiska kraft inte måste gå förlorad utan tvärtom kan synliggöras genom prosan; då den inte är bunden till några versmått föreligger det inga hinder att översätta Lucretius ord och verkets skönhet.

I slutet av boken finns en utförlig kommentar med sakupplysningar, upplysningar om vilken läsart Cavallin följt vid textkritiskt problematiska ställen, några återgivelse av passager på originalspråk samt vissa diskussioner om olika tolkningar på ställen där det behövs. Allra sist återfinns en litteraturlista. Cavallin nämner där flera texteditioner, till exempel Lachman från 1850, Munro från 1860 och Büchner från 1966, men anger inte någon såsom ensam liggande till grund för hans översättning.

2.1.4 OM TINGENS NATUR, ÖVERSÄTTNING AV INGVAR BJÖRKESON (2002)

Björkeson (2002) är en komplett översättning på hexameter. Den fullständiga titeln lyder: *Om Tingens Natur: tolkad och kommenterad av Ingvar Björkeson; inledning av Sture Linnér*.

Linnér börjar inledningen med att placera *LVCR* i sin tid, med sina många strider och oroligheter. Linnér redogör för diktens syfte och struktur, samt Lucretius språk och stil. Här lyfter han fram hur Lucretius gav existerande latinska ord en filosofi-teknisk betydelse och att många ord kan sägas höra till prosan snarare än poesin. Han nämner hur språket har en ålderdomlig prägel men även att det inrymmer många uttryckfulla sammansatta adjektiv. Vidare finns en kort genomgång av verkets receptionshistoria, samt ett avsnitt om tidigare svenska översättningar. Linnér menar att det behövs en komplett metrisk översättning på svenska. Han menar att hexametern inte är svårtillgänglig i sig,

utan blir ovanlig (och därmed svårtillgänglig) om den inte används. Linnérs främsta argument för en versöversättning är att *LVCR* framförallt är ett litterärt verk. Han menar att bland annat Lucretius bildspråk och passion inte kommer till sin rätta utanför poesin.

Längst bak i boken finns Björkesons kommentar, vilken är indelad efter böcker och verser. Genomgående anges i sidhuvudet på varje sida vilken bok man är i, såväl i texten som i kommentaren. Värt att notera är att Björkesons versindelning konsekvent är samma som den i *LVCR*, det vill säga Björkesons vers 830 i Bok 3 är en översättning av *LVCR* 3, 830. Angående edition anger han att han följt den praxis som är den i stort sett vedertagna.

Björkeson (2018) är en senare utgåva av översättningen, med latinsk parallelltext, ett nytt förord, skrivet av Anders Cullhed, och en redaktionell anmärkning av Niklas Haga. Förordet avhandlar *LVCR* både som tröstedikt och som ett filosofiskt verk med stor historisk betydelse. Vad gäller det senare menar Cullhed att även om det mycket riktigt förhåller sig så att både materialismen och atomismen inspirerat senare tänkare, så bör man vara försiktig med hur stor tyngd man lägger vid verkets betydelse. Han betonar dock att *LVCR* faktiskt har haft ett enormt inflytande, att det är lätt att fångas av det optimistiska budskapet, och att det rör sig om stor poesi.

Hagas anmärkning diskuterar språkets roll, både i *LVCR* och som den mylla det epikureiska tankegodset grodde ur. Utvecklingen av det grekiska alfabetet skall enligt Haga ha haft en direkt inverkan på atomteorins uppkomst: här fanns ett system som delade in språket i vokal- och konsonantljud, dess minsta beståndsdelar. Dessa språkliga atomer sammansätts sedan i olika konstellationer, vilka ger upphov till den oändliga variation som naturligt uppstår i vårt språkbruk. Likheterna med epikurismens atomer är uppenbara. Huruvida det är sant eller ej att den epikureiska metafysiken växte ur det grekiska alfabetet är svårt att orda om, men Haga visar hur Lucretius själv såg på latinet som atomistiskt. Genom att citera passager ur *LVCR* där Lucretius betonar hur man exempelvis genom att justera några bokstäver i ordet *ligna*, "ved", får ordet *ignis*, "eld", och passager där poeten ber läsaren att ta särskild hänsyn till upprepningar och ordljud, argumenterar Haga för att Lucretius användning av dessa tekniker varit högst medveten.

2.2 ÖVERSÄTTNINGARNAS FORMELLA DRAG

I detta avsnitt avhandlas de formella drag som återfinns i översättningarna, och hur översättarna har hanterat frågor om metrik, ordföljd, ordval och dylikt. Avsnittet fokuserar på tre huvudområden: metrik och syntax, repetition, och parodiska drag.

2.2.1 METRIK OCH SYNTAX

Här görs en metrisk analys av verserna 879-883 och dess översättningar. Därefter behandlas översättningarnas svenska syntax och ordval.

Hexameter på latin bygger på växling mellan långa och korta stavelser. En vers består av sex versfötter, bestående av antingen daktyler (lång-kort-kort) eller spondéer (kort-kort). Den femte versfoten bör alltid vara en daktyl och den sjätte alltid en spondé eller en troké (lång-kort). En cesur innebär ett ordslut inuti en versfot, vilket oftast sker efter tredje fotens första stavelse eller efter fjärde fotens dito. (Sjöstrand 1953). Svensk hexameter däremot bygger på betonade och obetonade stavelser. I svenskan har av tradition även trokéer kunnat ingå i de första fem versfötterna, då dessa är betydligt enklare att bilda på svenska än daktyler eller spondéer. Nedan markeras versfot /.../ och cesur ||; i latinet lång stavelse –, kort stavelse u; i svenskan betonad stavelse O, obetonad o.

<i>vivus enim sibi cum proponit quisque futurum,</i>	–uu / –uu / – – / –– / –uu / –u
<i>corpus uti volucres lacerent in morte feraeque,</i>	–uu / –uu / – uu / –– / –uu / –u
<i>ipse sui miseret; neque enim se dividit illum</i>	–uu / –uu / – uu / –– / –uu / –u
<i>nec removet satis a proiecto corpore et illum</i>	–uu / –uu / – – / –– / –uu / –u
<i>se fingit sensuque suo contaminat astans.</i>	–– / –– / –uu / – – / –uu / ––

LVCR 3, 879-883

”Ty när varje levande föreställer sig en framtid där fåglar och vilddjur sliter sönder kroppen i döden ömkar han sig själv; ty han skiljer inte sig själv därifrån och avlägsnar sig inte tillräckligt ifrån den utkastade kroppen, han föreställer sig själv som denna och stående bredvid befläckar han den med sin känsla.” (*Min översättning.*)

De första fyra raderna uppvisar många gemensamma drag. Samtliga har en cesur i tredje versfoten, en spondé i fjärde följt av den brukliga daktylen i femte. 879 och 882 ser likadana ut med två daktyler, två spondéer i de första fyra versfötterna. 880 och 881 är i sin tur identiska med tre daktyler följt av en spondé. 883 sticker ut med övervägande spondéer i första, andra, fjärde och sjätte versfoten, och en daktyl i fjärde.

2.2.1.2 FEHR (1897)

Ty när den lefvande ser mot kommande tider och fruktar,	Ooo / Ooo / O o / Ooo / Ooo / Oo
att efter döden hans kropp rofdjur och foglar förtära,	Ooo / Oo / Oo / Ooo / Ooo / Oo
ömkar han så sig själf; sitt jag han mäktar ej skilja,	Ooo / Oo / O o / Oo / Ooo / Oo

fjärma från liflös liggande kropp, och tror i sin blindhet Ooo / Oo / Ooo / Oo / Ooo / Oo
att det är han, och lånar alltså sin känsla den döde. Ooo / Oo / Oo / Ooo / Ooo / Oo
(Fehr 1897, s. 79, v. 876-880)

Fehrs hexameter innehåller omväxlande daktyler och trokéer. Vers 878 har tre trokéer i rad vilket skapar ett något stackatiskt uttryck. Vers 877 är intressant. I tredje versfoten måste betoningen ligga på *hans* kropp för att versen skall gå ihop, vilket känns ointuitivt. Det förstärker dock Lucretius poäng med passagen, att den kropp som finns efter döden inte är min för det som är jag upphörde i och med döden⁵. Den svenska syntaxen är något svårtydd och det är ibland svårt att tydligt avkoda ordens satsfunktioner. Det skulle lika gärna kunna vara kroppen som förtär rofdjur och fåglar som tvärtom. Vers 880 är också något otydlig då Fehr inte använder några prepositioner. Uppradningen av skilja, fjärma i slutet av vers 878 och början av 879 blir även detta något svårläst. I vers 879 återfinns vi en alitteration⁶: liflös liggande.

2.2.1.3 JACOBSSON (1903)

Ty när i lefvande lif han så tänker sig, att i en framtid Ooo / Ooo / O||oo / Ooo / Ooo / Oo
fåglar och markernas djur skola slita hans kropp såsom liflös, Ooo / Ooo / O||oo / Ooo / Ooo / Oo
självmedlidande griper hans själ; ty han icke tillräckligt Oo / Ooo / Ooo / O||oo / Ooo / Oo
skiljer och söndrar sig själf, från den liflös liggande kroppen Ooo / Ooo / O||oo / Oo / Ooo / Oo
tror sig identisk med den och vill låna sin känsla åt honom. Ooo / Ooo / O||oo / Ooo / Ooo / Oo
(Jacobsson 1903, s. 95, v. 869-873)

Jacobssons hexameter är något av ett skolboksexempel. I samtliga verser är de fem första versfötterna daktyler (förutom den första foten i vers 871) och samtliga verser har en cesur i tredje versfoten, förutom vers 871 som har den i fjärde. Syntaxen är tydligare än Fehrs men bär ett visst spår av latinet. I vers 870 hängs det predikativa attributet ”såsom liflös” på efterställt objektet ”kropp”, vilket är ett tillkrånglat sätt att översätta *in morte* ”i döden” som ger svenskan ett latiniserat drag. Jacobssons ordval drar åt det fina och högstämnda hållet, jämför ”självmedlidande griper hans själ” med Fehrs ”ömkar han så sig själf” eller ”tror sig identisk med den” med Fehrs ”tror i sin blindhet att det är han”. Vi återfinns alitterationer både i vers 860 ”levande lif” och i vers ”872 ”liflös liggande”.

⁵ Se avsnitt 2.4 för en ingående redogörelse för detta.

⁶ Se avsnitt 2.2.2 nedan för en närmare genomgång av alitteration och andra repetitioner i *LVC*R.

2.2.1.4 CAVALLIN 1972

Ty när en levande man föreställer sig att fåglar och vildjur ska slita sönder hans döda kropp beklagar han sin lott; han skiljer sig nämligen ej från liket och drar sig inte undan tillräckligt långt från den utslängda kroppen utan tror att den är han och han överför sina känslor på den där han står som åskådare
(Cavallin 1972, s. 92)

Då Cavallin gjort en prosaöversättning finns det ingen metrik att analysera. Det är uppenbart att Cavallin har prioriterat läsbarhet och tillgänglighet framför poesi. Syntax och ordföljd är tydlig och ordvalet är enkelt och vardagligt. Jämför ”beklagat han sin lott” med Jacobssons tolkning av samma ställe ovan. Cavallin är den enda av översättarna som fångar innebörden av *proiecto* när han översätter det till ”utslängda”. Det är inte bara det att kroppen är ”liflös liggande” som både Fehr och Jacobsson har valt (Björkeson översätter det inte alls) utan den är just utkastad. Passagen handlar om rädslan för att inte bli ordentligt begravd utan bara utkastad på ett fält utanför staden, vilket var en vanlig hantering av döda kroppar i det antika Rom då begravningsplatserna var få och dyra (Bodel 2000).

2.2.1.5 BJÖRKESON (2002)

Om någon, ännu vid liv, i tanken utmålar för sig	Ooo / Ooo / O o / Oo / Ooo / Oo
hur han som död skall slitas isär av vilddjur och fåglar	Ooo / Oo / Ooo / O o / Ooo / Oo
tycker han synd om sig själv, han kan inte överge scenen	Ooo / Ooo / O o / Ooo / Ooo / Oo
står där bredvid och iakttar och dras till den döde,	Ooo / Oo / Oo / O o / Ooo / Oo
tror att kroppen är hans och för över på den sina känslor	Oo / Ooo / O oo / Ooo / Ooo / Oo

(Björkeson 2002, s. 110, v. 879-884)

Björkesons hexameter är välkomponerad, men vi ser inte prov på samma klassiska strikthet som hos Jacobsson. Syntaxen är däremot klar. Han använder sig också av ett predikativt attribut i vers 880 ”han som död”, men placeringen av det, och att det hör till subjektet, gör att det låter mer naturligt. Naturlig är även den raka ordföljden, bestående av mestadels korta, lätta ord. I vers 881 målar Björkeson upp en bild som läsaren tydligt kan se framför sig. Han frångår härigenom orden i *LVCR*, men meningen blir tydliggjord.

2.2.2 REPETITION I DE RERUM NATURA

Deutsch menar i *The pattern of sound in Lucretius* (1939) att Lucretius i hög grad använder sig av repetition som ett poetiskt medel. Tydliga exempel på detta är alitteration och assonans. Med alitteration menar Deutsch all upprepning av en konsonant i en vers, inte bara som begynnelsebokstav, och med assonans menar hon upprepning av ett vokalljud inom samma vers (ibid.) I underlaget förekommer alitteration på flera ställen. Ett exempel är i verserna *nil tamen est ad nos, qui **com**ptu **coni**ugioque / **corp**oris atque **anim**ae **cons**istimus uniter **apt**i.* (LVCR 3, 845-846) ”är det likväl ingenting för oss, som existerar förbundna till ett genom kroppens och själens union och äktenskap”. Kenney menar att denna inte bara har en ljudlig och rytmisk uppgift, utan dessutom har en innehållslig poäng. Upprepningen av prefixet *co* skall få läsaren att tänka på *concilio* i vers 805, som används av Lucretius som ett filosofiskt-tekniskt begrepp vilket syftar på föreningen av kropp och själ på atomnivå. (1971). Ett annat exempel är *nam si in **morte malumst malis morsuque ferarum** / **tractari*** (LVCR 3, 888-889) ”ty om det i döden är hemskt att våldsamt slitits av vilda djurs käkar och bett”. Deutsch menar att upprepningen skapar en onomatopoetisk effekt och för tankarna till starka, bitande käkar (1939). Deutsch beskriver även repetition av ett ord inom en vers, eller på varandra följande verser. Exempel på detta i aktuellt urval är *non si terra mari **misc**ebitur et **mare caelo**.* (LVCR 3, 842) ”inte ens om jorden blandades med havet och havet med himmelen.” och *mortalem vitam mors cum **in**mortalis **ad**emit.* (LVCR 3, 869) ”när väl den odödliga döden ryckt bort det dödliga livet.”

2.2.2.1 REPETITION I ÖVERSÄTTNINGARNA

Det finns en del exempel på alitteration hos Fehr, framförallt i den bredare bemärkelsen när man inte bara tittar på begynnelsebokstäver. I vers 843-844 har han valt orden ”**förening och förbund**” (1897, s. 78) vilket stämmer överens med Lucretius upprepande av prefixet *co* på motsvarande ställe. Samma upprepning av förledet ”för-” återfinns i vers 828: **för**stått och **för**gänglig (ibid, s. 77). I de kommande raderna finns många sådana exempel på upprepningar av en stavelse: **liksom** och **fördom** i vers 829, **strömmade samman** i vers 830 och **larmande skara** i vers 831 (ibid s, 77). Dessa tendenser är dock inte lika tydliga i resten av passagen. Det finns ett exempel i vers 844, **framtid samlade** (ibid, s. 78), men inga fler ställen där denna typ av stavelserim förekommer inom en och samma vers.

Jacobsson använder ofta såväl alitteration, som assonans, som upprepning av ord. De sammanfaller ibland, men inte alltid, med Lucretius diton. Snarare verkar han ha haft det som övergripande strategi i sitt översättningsarbete. Verserna 863-865 är dock ett exempel på när hans

alitteration sammanfaller med den i *LVCR*. Här har Jacobsson använt påtagligt många *s*- och *k*-ljud, sju respektive tio gånger: ”kan man förvissas, att saken är sjuk, att det ligger som grund den / tanken, om också ej klar, och den kväljande oron, hur mycket / än hon må söka förneka sin tro på ett lif efter detta.” (Jacobsson 1903 s. 95). Denna upprepning av *s*- och *k*-ljud går att se även i den latinska texten: *scire licet non sincerum sonere atque subesse / caecum aliquem cordi stimulum quamvis neget ipse / credere se quemquam sibi sensum in morte futurum;* (*LVCR* 3, 873-875). ”kan du veta att det ringer falskt och att gömt i hjärtat ligger någon dold oro även om denne själv förnekar att han tror på någon sinnesförmåga i den kommande döden”. *S* upprepas 11 gånger, *c* 7 gånger.

Det finns hos Jacobsson även exempel på assonans som i följande, där vokalen *e* upprepas fem gånger tillsammans med två förekomster av den ljudmässigt närliggande vokalen *ä*: ”att enhvar, som ej mera är till, olycklig ej mer är” (1903, s. 94, v. 857).

Jacobsson använder även greppet att upprepa samma ord många gånger inom samma vers: ”Den, som kan tänka så där, icke tänker han tanken till slutet” (ibid, s. 95, v. 866) där orden ”tänk”, ”tänker” och ”tanken” förstärks av upprepningar av bokstäverna *t* och *k*. Detta är en repetition som inte är modellerad på Lucretius dito och som verkar medvetet konstruerad, då den tydligt skiljer sig från den latinska texten. Motsvarande vers i *LVCR* lyder *non, ut opinor, enim dat quod promittit et unde,* (*LVCR* 3, 876) ”jag tror nämligen inte att man medger det man lovat, ej heller varifrån”⁷.

Som nämnt ovan är *LVCR* 3, 869 ett exempel på repetition av ett ord inom samma vers. Lucretius upprepar här inte bara ordet *mors* utan även bokstäverna *m* och *t*⁸. Jacobsson låter på ett liknande sätt upprepa bokstäverna *d* och *ö* i orden som inte är olika former av ”död”: ”sedan odödliga döden det dödliga lifvet har skördat” (1903, s. 94, v. 859). Det går hos Jacobsson även att finna exempel på upprepning av samma ord i samma metrisk position: ”eftersom enhetens band i förnimmelsen brustit tillförne. / Därför det angår oss ej, hvad vi möjligen varit tillförne” (ibid, s. 94, v. 841-842).

Cavallin kan åstadkomma en nästintill ordagrann översättning. Så gott som alla ord hos Lucretius motsvaras i Cavallin med ordboksdefinitioner och syntaktiska konstruktioner med grammatiskt korrekta motsvarigheter. Översättningen saknar dock de flesta formella likheter. I Cavallins text syns inga tecken på alitteration. Dock uppvisar Cavallins översättning en större mängd repetition av ord.

⁷ ”Varifrån” ska här förstås som ”varifrån det kommer”. Man medger alltså varken slutsatsen eller premissen man dragit den ifrån. Se Kenney (1971) ad loc. (s. 200)

⁸ *mortalem vitam mors cum immortalis ademit* (*LVCR* 3, 869)

Björkeson har exempel på både alitteration och assonans, men inte i samma utsträckning som Jacobsson. Hans översättning av ovan nämnda *nam si in morte malumst malis morsuque ferarum* (LVCR 3, 888), där alitterationen hos Lucretius är nästan övertydlig, bär med sig repetitionen: ”Är det ett ont att som död bli tilltyglad illa av vilddjurs / käftar och bett” (2002, s. 110, v. 888). I övrigt finns nästan alla exempel på alitteration hos Björkeson samlade i några verser, 832-837, där de fyller en specifik funktion. Vi kommer att undersöka dessa närmre i avsnittet nedan.

2.2.3 PARODISKA DRAG I VERS 832-837

*et velut ante acto nil tempore sensimus aegri, / ad confligendum venientibus undique
Poenis, / omnia cum belli trepido concussa tumultu / horrida contremuere sub altis aetheris
oris, / in dubioque fuere utrorum ad regna cadendum / omnibus humanis esset terraque
marique*

(LVCR 3, 832-827)

Och liksom vi inte har känt något lidande innan vi var födda, när punerna anföll från alla håll för att strida, när allting, skakat av krigets ängslande larm, darrade i fasa under höga himmelsrymder, och tvekade om till vilkas herravälde allt mänskligt skulle falla, såväl på land som till sjöss, (min översättning.)

Utifrån Lucretius ordval och hur han formulerar sig i verserna 832-837 menar Kenney att han imiterar, till och med paroderar, den högepiska stil som framförallt förknippas med skalden Ennius. (1971) Gale (2007) påpekar hur särskilt verserna 834-835 bär tydliga spår av Ennius vers i *Annales: Africa terribili tremit horrida terra tumultu* (Enn. Ann. 9, 7) ”Landet Afrika darrade i fasa av förskräckligt larm” (min övers.) Passagen kan enligt Kenney förstås som ironisk. När Lucretius beskriver de puniska krigen på detta känslösvallande vis förstärker Lucretius läsarens distans till lidandet. (1971). Gale menar dessutom att det är en kritik av Ennius som ställer det, för samtida läsare, inaktuella krigstemat mot Lucretius tema som bokstavligen är på liv och död. (2007). Syns detta parodiska drag i översättningarna?

2.2.3. PARODISKA DRAG I ÖVERSÄTTNINGARNA

De många ljudrimmen hos Fehr som visas i avsnitt 2.2.2.1 markerar ett stilsifte och en högre poetisk ton i denna passage. Exempelen är många och täta, särskilt jämfört med övriga verser. Att effekten skulle bli ironisk eller parodisk är däremot svårt att se. Hos Jacobsson syns ingen stilskillnad mellan denna passage och övriga verser, tvärtom så jämnar han snarare ut skillnaden.

Han väljer en mer vardaglig och lättförståelig liknelse ”så långt jorden belyses av solen” för *sub altis aetheris oris* (LVCR 3, 835) ”under höga himmelsrymder” och skruvar upp den poetiska temperaturen när han några verser senare översätter *poterit sensumque movere*, (LVCR 3, 841) ”kommer att kunna röra medvetandet” till ”som kan på vår själ en förnimmelse verka”. Hos Cavallin finns av naturliga skäl inget stilskifte vad gäller formen, men eftersom att han ligger så lexikaliskt nära Lucretius märks en skillnad då passagen utmärks av mer poetiska ord. Hos Björkeson är stilskiftet tydligt:

Och som i forna dar vi var lyckligt fria från oro / den gång då puner från alla håll gick till rasande angrepp / och hela världen, skakad i grund av blodbadets fador / lamslagen skälvde av skräck under höga himmelska stränder, / länge okunnig om under vilket härskande välde / alla folkslag och länder och hav skulle tvingas att lyda / så, när vi inte längre finns till och banden har slitits / vilka förenade kropp och själ, då kommer ej heller,
(Björkeson 2002, s. 109, v. 832-839)

I den nostalgiska första versen upprepar Björkeson den runda vokalen *o* fem gånger. I nästa vers angriper punerna och med dem höjs texttemperaturen. Hela passagen utmärks av förstärkning. *Ad confligendum* översätts med ”till **rasande** angrepp”, *concussa* till ”skakad **i grund**” och *belli trepido tumultu* blir ”blodbadets fador”. Bara ”angrepp” och ”skakad” hade varit lika korrekta översättningar och ”blodbadets” är betydligt mer målande än ”krigets” som är den översättning av *belli* som torde ligga närmst till hands. ”Fasa” är även det ett starkare uttryck än *trepido tumultu* ”ängslande larm”. I vers 835 når passagen sitt crescendo. Någon motsvarighet till ”lamslagen” finns inte i källtexten, utan det är Björkesons tillägg. ”Lamslagen **skälvde** av **skräck**” upprepar *s*, *k*, *ä*⁹ och även *l*, som sedan återfinns i ”himmelska stränder” vilket kopplar samman det annars finstämda uttrycket med versens inledande otäckhet. Upprepningen av *ä*, understött av *s* och *k* respektive *l* återkommer även i nästa vers ”härskande välde”, och låter inte läsaren glömma det skrämmande som pågår. Hendiadysen i vers 837 är Björkesons egen och bidrar både rytmiskt och bildligt till en känsla av stress och kaos. När sedan det lilla ”så” kommer på vers 838 rycks läsaren tillbaka till argumentationen, intensiteten tonar ut för att i vers 839 övergå till ett betydligt mer tekniskt och sakligt ”vilka förenade kropp och själ”. Här lyckas Björkeson överföra det stilskifte som Kenney pekar ut och fånga draget av parodi. Den kraftiga alitterationen i vers 835 minner om Ennius dito.

⁹ Att *sk* i skälvde uttalas som ett sch-ljud anser jag vara av underordnad betydelse. Effekten när man läser orden *skälvde av skräck* blir ändå en upprepning. Ögat ser *s*, *k* och *ä* även om man inte uttalar det lika.

2.3 KULTURELLA SKILLNADER MELLAN ANTIKEN OCH ÖVERSÄTTARENS SAMTID

Här undersöks hur översättarna hanterar kulturella skillnader mellan Lucretius tid och deras egen samtid. Har översättaren förtydligat någonting hos Lucretius för att göra innehållet mer bekant för läsaren? Syns drag av översättarens samtid i texten?

2.3.1. LÄRODIKT OCH TRÖSTESKRIFT

I *The poetics of Latin didactic* (2002) pekar Volk ut ett antal karakteristika för genren lärodikt, däribland att dikten genomsyras av en lärare-student-relation (ibid). I *LVCR* finns en berättarröst och en åhörare. Denna, vilken fungerar som en ersättare för läsaren, heter Memmius. Denne tilltalas med namn 11 gånger genom boken men, menar Volk, man ska även förstå alla namnlösa 2:a person singular i dikten som riktade till honom (ibid). Vi ser exempel på detta i vers 854 *respicias* och i vers 870 *videas*. Alla översättare väljer här ”du” som subjekt till verbet, utom Jacobsson som i bägge verser väljer ”man”. Att översätta 2:a person singular med ”man”, ett indefinit pronomen, är inte formellt fel men i detta sammanhang gör valet att Jacobsson inte lyckas förmedla lärar-student-relationen. Cavallin navigerar denna kulturella klyfta genom att framhäva att en modern läsare inte har en relation till genren, och att en prosaöversättning därför ligger närmare till hands. Moderna texter avsedda att utbilda skrivs trots allt på prosa. Björkeson förstärker istället lärar-student-relationen genom att använda ett nästan tydligare du-tilltal än Lucretius. I vers 866 skriver Björkeson ”Var alltså lugn!” (2002, s. 110) som översättning av *scire licet nobis* (*LVCR* 3, 866) ”så är det möjligt för oss att veta”. En översättning som lexikalt ligger långt ifrån Lucretius men som förstärker du-tilltalet och som dessutom knyter an till trösteskifts-genren, vilken Kenney menar att *LVCR* 3 måste förstås igenom. Genrens syfte var att trösta, lugna och ingjuta tillförsikt i läsaren, ofta i fråga om döden (1971). Även Fehr lyfter fram genren trösteskift som viktig för *LVCR* 3, i en fotnot (1897).

2.3.2 ROMERSKA SEDER OCH REFERENSER

I verserna 832-842 målar Lucretius upp en skräckinjagande bild från något av de tre krigen med Karthago. Cavallin beskriver dessa i en kommentar som ”Roms kraftprov” och menar att denna passage syftar specifikt på det andra puniska kriget som utkämpades 218-201 f.v.t (1972, s. 241). Björkeson ger en liknande kommentar (2002). Jacobsson förtydligar istället direkt i sin översättning i verserna 826-827: ”för att få se om till lands och till sjös världsväldet till Romas / eller Karthagos folk skulle slutligen falla för alltid” (1903, s. 94). Detta motsvarar *in dubioque fuere utrorum ad*

regna cadendum / omnibus humanis esset terraque marique, (LVCR 3, 836-837) ”och tvekade om till vilkas herravälde allt mänskligt skulle falla, såväl på land som till sjös”.

I verserna 890-893 beskrivs tre romerska begravningsmetoder. Den första, kremering, och den tredje, jordfästning, framstår inte som främmande för en modern läsare, det andra exempel kräver dock sin förklaring. Verserna lyder: *aut in melle situm suffocari atque rigere / frigore, cum summo gelidi cubat aequore saxi, (LVCR 3, 891-892)* ”eller att lagd i honung kvävas och stelna av köld, när man ligger ovanpå stenens kyliga, plana yta,” Både Cavallin (1972) och Björkeson (2002) förklarar i kommentarer att honung användes vid balsamering. Jacobsson förklarar återigen direkt i översättningen: ”(...) eller kvävas af balsamerande honung” (1903, s. 95, v. 881).

Ytterligare ett exempel på hur Jacobsson förklarar och förtydligar direkt i texten är hans översättning av *Hoc etiam faciunt ubi discubere tenentque / pocula saepe homines et inumbrant ora coronis, (LVCR 3, 912-913)* ”Likaledes brukar människor ofta, då de slagit sig ner och håller bägarna och skuggar pannorna med kransar”. Den lyder ”Ofta i festande lag, när de tagit sin plats omkring bordet, / och med pokaler i hand och med kransar af rosor om pannan” (1903, s. 96, v. 902-903). Här har Jacobsson lagt till ”i festande lag” vilket förtydligar sammanhanget Lucretius syftar på. Att kransarna dessutom är av rosor stämmer förmodligen, då rosor och violer var de vanligaste blommorna att ingå i romerska kransar (Henriksén 1999).

2.3.3 URÄMNER ELLER ATOMER?

Warren visar att Lucretius konsekvent undviker att använda den grekiska termen *ἄτομον*, latiniserad som *atomus* hos Cicero. Istället används en rad olika latinska ord för att fånga dessa kroppars egenskaper (2007). I utdraget nämns dessa på sex ställen. De kallas då för *materiem* (nominativ *materies*), *materiai* (nominativ *materia*), som närmast översätts som ”materia” eller ”stoff”; *semina* ”frön”; *motus* ”rörelse”; och *primordia*¹⁰ ”urämne”, ”första början”. Samtliga översättare använder trots detta, vissa flera gånger, ordet ”atom”. Under Jacobssons och Fehrs samtid avsåg atombegreppet någonting ganska likt Lucretius urämnen: en minsta, odelbar beståndsdel. Under 1900-talets första decennier avlöste dock de vetenskapliga landvinningarna varandra, och vid tiden

¹⁰ *Nec, si materiem nostram collegerit aetas (LVCR 3, 847)* ”Ej heller om tiden skulle ha samlat ihop vår materia”
(...) *tum motus materiai / multimodi quam sint (...)* (LVCR 3, 855-856) ”som på hur pass mångahanda sätt materiens rörelser är”

semina saepe in eodem, ut nunc sunt, (...) (LVCR 3, 857) ”att dessa samma frön, av vilka vi just nu består,”
(...) *vageque / deerrarunt passim motus ab sensibus omnes. (LVCR 3, 860)* ”och alla rörelser har åt spridda håll förrirat sig från det varseblivna”

et tamen haudquaquam nostros tunc illa per artus / longe ab sensiferis primordia motibus errant, (LVCR 3, 923-924)
”Men dock irrar på intet sätt dessa ursprungsåmnen i våra kroppar långt bort från känsloframkallande rörelser
maior enim turbae disiectus materiai (LVCR 3, 928) ”ty en större oordning och utspridning av stoffet”

för Cavallins och Björkesons översättningar betyder atomer någonting helt annat. De består av elektroner och protoner, som i sin tur består av kvarkar, och de rör sig inte i ett tomrum utan i ett rumtidsfält. Cavallin har som uttalad ambition att ligga nära Lucretius text, men i fallet med urämnena frångår han den principen och översätter ofta med ”atom”, i andra fall med ”materia”. Detta gör han antagligen i syfte att tillgängliggöra texten för en modern läsare, men riskerar genom detta att skapa en uppfattning om att Lucretius och epikuréerna visste mer än vad de gjorde, och att de på något sätt ”upptäckte” atomerna 2000 år tidigare än den moderna vetenskapen. Björkeson använder även han ordet ”atom” i sin översättning, men också till exempel ”ursprungsfrön” och ”ursprungspartiklar”, som ligger närmare Lucretius egna ord och markerar för läsaren att det rör sig om någonting annat än våra moderna atomer.

2.4 HUR ÅTERGER ÖVERSÄTTAREN DET FILOSOFISKA INNEHÅLLET?

Större delen av *LVCR* 3 ägnas åt att lägga fram argument för att själen, liksom kroppen, består av odelbara byggstenar: urämnena. Den är materiell och därmed också ändlig. Då Lucretius har dessa premisser på plats börjar han från och med vers 830 att dra slutsatser från dem. I uppsatsens underlag är det framförallt vers 830-869 som är av filosofisk vikt. Nedan följer en genomgång av dessa, och det filosofiska arbete Lucretius gör i texten.

Vers 830-831: Eftersom Lucretius bevisat att varken själen eller medvetandet överlever döden, kan han nu leda läsaren till slutsatsen: döden är inte värd att oroa sig över.

Vers 843-846: Här inleds ett tankeexempel, som visar att *även om* det skulle vara så att själen fortsätter känna efter döden, betyder det ingenting för oss. Det som utgör oss är *föreningen* av kroppens och själens urämnen. Fortsätter själen att ha ett medvetande efter upplösningen av densamma måste det följaktligen vara väsenskiilt det medvetande vi känner som vårt. Därmed är allt som händer en fortlevande själ oväsentligt för oss.

Vers 847-851: Lucretius bemöter ett tänkt motargument, som skulle ta formen: ”eftersom urämnena är oförstörbara, och rör sig slumpartat, så skulle det vara möjligt att de någon gång sätts samman på exakt samma sätt som idag och återskapar kropp-och-själ-föreningen. Finns vi då inte efter döden?” Lucretius svarar negativt, eftersom det inte skulle finnas en sammanhängande hågkomst mellan den nuvarande föreningen och en framtida sådan.

Vers 852-858: Här sträcker han sitt tankeexempel bakåt i tiden, och påpekar att precis som det är möjligt att våra byggstenar sätts samman i framtiden, så är det också möjligt att sådana sammansättningar ofta förekommit i det förflutna. Men trots detta är vi inte oroliga över vad de kan

ha varit med om. Att oroa sig för vad som händer en efter döden är lika onödigt som att oroa sig för vad som hänt dessa tidigare kroppar.

Vers 859: Kenney menar att *vitai pausa* skall förstås ungefär som ett avbrott i existensen och att *pausa* efter Lucretius i princip försvinner från latinet (1971).

Vers 859-860: Versen *vageque / deerrarunt passim motus ab sensibus omnes* ”och alla rörelser har åt spridda håll förirrat sig från det varseblivna” är något svårförståelig. Kenney menar att det är ett komprimerat sätt att säga att urämnena har upphört de kontrollerande rörelser som ger upphov till känsla, varseblivning, eller sinnesintryck för att istället röra sig på nya och slumpartade sätt (1971). Bailey förtydligar å sin sida att då de separerats från varandra i tomrummet befinner de sig långt ifrån den känsla som bara tillhörde dem som en sammansättning (1947).

Vers 861-869: Här presenteras passagens viktiga poänger: för att lida av någonting, behöver man vara där och bli utsatt för själva lidandet. Men trots möjligheten att urämnena sammansätts så att våra kroppar kan sägas existera igen, eller har existerat förut, gör det oss ingenting, eftersom att dessa kroppar inte är vi. Döden har klippt banden kropparna emellan, de är alltså inte numeriskt identiska. Lucretius argumentar inte för att ett sådant cykliskt sammansättande av byggstenar föreligger, utan det rör sig om ett filosofiskt tankeexperiment.

2.4.1 FEHR 1897

Vers 827: Fehr utelämnar här en översättning av *ad nos*, ”för oss”. Lucretius framhäver att just *vi* inte behöver bry oss om döden för att *vi*, när döden inträffat, inte existerar. Lucretius menar inte att säga att döden i sig är betydelslös, utan att vår egen död inte betyder någonting för oss.

Vers 847: Fehr skriver ”om ödet så skulle foga” vilket motsvarar *id quoque factum* (LVCR 3, 850) ungefär ”även om detta hade gjorts”. Öde på svenska är ett dubbeltydigt ord som kan syfta på slumpen men också på ett förutbestämt öde. Den senare betydelsen rimmar illa med den epikureiska idén om urämnenas oförutsedda och irrationella rörelser. Fehr använder ”öde” även i vers 849 ”Nu ej störes vår ro af deras öden, som fordom / lefde sitt lif,” som översättning av *Et nunc nil ad nos de nobis attinet, ante / qui fuimus*, (LVCR 3, 852-853) ”Och ingenting av dem vi var förut, angår oss nu”. Samt i vers 866: ”Nu, om du någon hör med harm sitt öde beklaga,” vilket motsvarar *Proinde ubi se videas hominem indignarier ipsum, / post mortem fore* (LVCR 3, 870-871) ”Därför, närhelst du ser att en människa harmas över att han själv efter döden skall komma att”. Vi ser alltså flera tillfällen där Fehr har använt ordet ”öde” som en omskrivning för någonting som antingen har hänt eller ska hända. Detta ordval gör den epikureiska indeterminismen mindre tydlig i texten.

Vers 849-850: Fehr skriver ”Nu ej störes vår ro af deras öden, som fordom / lefde sitt lif, och för kommande släkt ej ängslan oss trycker.” Stället hos Lucretius lyder *Et nunc nil ad nos de nobis attinet, ante / qui fuimus, <nil> iam de illis nos adficit angor. (LVCR 852-853)* ”Och ingenting av dem vi var förut angår oss nu, ingen oro för deras skull griper oss.” I den första satsen har Fehr utelämnat en översättning av *ante qui fuimus* ”av dem vi var förut”. Det sker därför en betydelseförskjutning där Fehrs text handlar om andra människor som levde förr i tiden medan Lucretius vill bevisa att en exakt likadan sammansättning av dina byggstenar i en dåtid inte är du. I den andra satsen översätter Fehr *de illis* med ”för kommande släkt”. Att Fehr väljer att skriva ”kommande släkt” och inte exempelvis ”kommande jag” innebär att även detta textställe handlar om andra människor, förr och i framtiden, och inte om cykliska sammansättningar av urämnen. Det är också rimligare att anta att *illis* syftar på *de nobis (...) ante qui fuimus* och inte på någonting kommande.

Fehrs val i vers 827 och verserna 849-850 skapar en text där Lucretius tankeexperiment inte framgår. Det upprepade användandet av ordet ”öde” som översättning för latinska ord som inte betyder ”öde” skapar en möjlig läsning av texten som deterministisk.

2.4.2 JACOBSSON 1903

Vers 843: Jacobsson skriver ”hvad vi möjligen blifva härefter” vilket saknar motsvarighet hos Lucretius, vars andraled lyder *<nil> iam de illis nos adficit angor (LVCR 3, 853)* ”ingen oro för deras skull griper oss”. Jacobssons formulering säger emot poängen Lucretius gör i denna och andra passager. Varför argumentera mot att frukta döden om man inledningsvis konstaterar att människor inte fruktar döden?

Vers 848: Jacobsson beskriver ”atormerna” som någonting ”som finnas i oss”, snarare än Lucretius formulering *quibus e nunc nos sumus (LVCR 3, 865)* ”av vilka vi just nu består”. Jacobssons formulering skapar en bild av jaget som någon form av behållare, i vilken det finns urämnen, men som kanske inte i sig består av dem. Det förtar det kraftfulla i påståendet att när urämnena skingras så upphör också det som är vi att vara till, och gör otydlig den epikureiska poängen att hela världen består av urämnen i ständig rörelse.

Vers 854: Jacobsson skriver ”men då oss döden har frälst härifrån” vilket motsvaras av Lucretius *id quoniam mors eximit (LVCR 3, 863)* ”eftersom döden tar bort detta”. Medan Lucretius gör ett neutralt konstaterande är Jacobssons formulering värdeladdad. Visserligen kan *eximo* ha betydelsen att befria någon, men i det här fallet är det *id* som är det direkta objektet och skulle i så fall vara det

döden befriar och inte det den befriar någon ifrån.¹¹ Hur som helst är ”att frälsa” ett begrepp med tydligt kristna förtecken.

Vers 857: Jacobsson översätter *nec miserum fieri qui non est posse* (LVCR 3, 867) ”att den kan inte bli olycklig som inte finns till” med ”enhvar, som ej mera är till, olycklig ej mer är”. Att man ej mer är olycklig implicerar att man i livet var olycklig, vilket inte är vad som sägs i LVCR.

Sammanfattningsvis kan sägas att Jacobssons beskrivning av såväl urämnen som döden bär spår av en dualistisk världssyn. Det vill säga den filosofiska position som hävdar att det utöver materia existerar någonting annat, icke-materiellt, som till exempel en själ. Någonting som urämnen kan finnas i och någonting som kan bli frälst från existensen. Jacobssons översättningsval skapar en text som gör den skarpa materialistiska position som Lucretius intar otydlig.

2.4.3 CAVALLIN 1972

Cavallin skriver ”att dessa samma atomer, av vilka vi nu är gjorda,” vilket är en översättning av *quibus e nunc nos sumus* (LVCR 3, 865) ”av vilka vi just nu består”. Att säga att vi är gjorda av atomer implicerar möjligen att någon har gjort oss, snarare än att urämnen bara har råkat sammansättas.

Han översätter *inter enim iectast vitae pausa* (LVCR 3, 859) ”ty ett stopp i existensen har kastats emellan” med ”däremellan ligger livets slut inskjutet”. Som nämnt ovan anser Kenney att *vitae pausa* bör förstås som ett avbrott i existensen, snarare än bara livet. Jämfört med ett avbrott i existensen har livets slut en annan betydelse. Det skulle förutsätta att ett efterliv är omöjligt. Dock håller Lucretius den frågan öppen och visar att hans argument håller även under de förutsättningarna att vi åter skulle bli sammansatta på exakt samma sätt efter vår död. Det finns alltså inget scenario (oavsett hur osannolikt) där Lucretius har fel. Denna aspekt fångas inte av översättningen ”livets slut”.

Utöver dessa ställen förhåller sig Cavallin mycket ordagrann till LVCR. Han gör inga egna tillägg, omkastningar eller anmärkningsvärda översättningsval. Detta innebär att han inte heller gör några förtydliganden.

¹¹ NE:s latinsk-svenska ordbok (Ahlberg) s.v *eximo* b: lösgöra, lossa, befria ngn från ngt, undandraga, -rycka, *alqm o. alqd ex (de) re*, äv. enbart *re*

2.4.4 BJÖRKESON 2002

Vers 852: ”Om de någon gång existerat” saknar motsvarighet hos Lucretius. Tillägget skapar ett tvivel om huruvida det faktiskt funnits några tidigare jag. Detta förstärker det hypotetiska i passagen och tydliggör att det hela rör sig om ett tankeexempel.

Vers 859: Björkeson har översatt *vitai pausa* (LVCR 3, 859) som bara ”avbrott”. Som jag påtalat ovan är *vitai pausa* själva kärnan i argumentet, det är detta avbrott i existensen som gör att vi inte behöver oroa oss för vad som händer oss efter döden. Utan att förtydliga att det rör sig om ett existensens avbrott så tappar argumentet i kraft och blir otydligt.

Vers 860: Som påtalat ovan är detta ställe något svårförståeligt. Björkeson har översatt *sensibus* (LVCR 3, 860) med ”de känslor som förr deras möten har skapat”. Det är ett förklarande tillägg som fyller i Lucretius ord och som nästintill ordagrannt följer Kenneys förklaring.

Vers 863: *Id quoniam mors eximit* (LVCR 3, 863) ”eftersom döden tar bort detta” översätts ”men sådant ont befrias vi från av döden”. Som visat ovan i diskussionen om Jacobssons översättning så kan visserligen *eximo* betyda befria, men det är inte motiverat att förstå det så i den här kontexten. Att döden befriar snarare än tar bort skänker en meningsfullhet till döden, vilken inte finns i LVCR.

Björkeson förhåller sig friare till LVCR med avseende på ordagrannhet än vad exempelvis Cavallin gör. Detta både tydliggör och otydliggör argumentationen. I vers 852 och 860, där Björkeson lagt till hela bisatser, fungerar de tydliggörande och förstärker Lucretius filosofiska poänger. På andra ställen, som i vers 863, gör Björkesons friare översättning tvärtom innehållet mer otydligt.

3.0 SLUTDISKUSSION

I den här uppsatsen har jag undersökt fyra svenska översättningar av Lucretius *De rerum natura*. Jag har studerat deras presentation, det vill säga vilken annan information som ges och hur den ramar in översättningen. Jag har även visat vilka målgrupper som pekas ut av översättarna. Jag har undersökt översättningarnas formella drag och där fördjupat mig i hur de använder sig av repetition som grepp, framförallt alitteration och assonans, hur eller om de markerar stilskillnaden i texten, och om metrik och syntax. Jag har undersökt hur översättarna navigerar kulturella skillnader mellan Lucretius och sin egen samtid, vilka ord de använder för att beskriva de epikureiska urämnena, hur de förhåller sig till genre och hur mycket de förklarar i sina texter och hur. Jag har slutligen undersökt hur väl översättarna återger det filosofiska innehållet i LVCR. I följande diskussion

kommer jag att diskutera resultaten av dessa undersökningar och vilka slutsatser man kan dra utifrån dem, både vad gäller översättarnas val och om översättningsstrategier mer generellt

Cavallin hoppas i sitt förord att prosan kan ge en föreställning om den poetiska kraften i Lucretius ord. Detta må vara sant, men det prosan inte lyckas med är att återge den poetiska kraften i Lucretius *ljud*. Vandiver ställer frågan om en översättning som inte tar någon hänsyn till en dikts ljud, utan bara till det lexikala innehållet, kan kallas översättning överhuvudtaget. Hon citerar Baker som får exemplifiera den hårddragna position som hävdar att det enda sättet att återge en dikt är att höra källtextens ljud samtidigt som man läser en ordagrann återgivning (Vandiver 2007, s. 525). Denna hållning verkar inte ligga allt för långt från det som Haga uttrycker i den redaktionella anmärkningen till nyutgåvan av Björkesons översättning från 2018. Den svenska texten är där tryckt med latinsk parallelltext och Haga menar att detta är för att en läsare själv ska kunna följa med i Lucretius akustiska effekter. En tillhörande mycket kortfattad ljudlära ska göra detta möjligt även för den läsare som inte kan latin. Haga menar att Björkeson i sin översättning inte tagit full hänsyn till alitteration och assonans, och att man som läsare istället kan ljuda den latinska texten samtidigt som man läser Björkesons översättning (Björkeson, s. 22, 2018). Ska man gå Bakers linje implicerar detta att översättningen inte är tillräcklig. Men i avsnitt 2.2.2 och 2.2.3 visar jag hur Björkeson med ett strategiskt bruk av alitterationer lyckas överföra såväl akustiska som stilskiftande effekter.

Cavallin och Linnér pekar både ut att den höga förekomsten av ”icke-poetiska” ord i *LVCR*. I Lucretius Rom fanns en uppdelning mellan ord som hörde till prosa och ord som nästan enbart brukades i poesi. En sådan uppdelning föreligger inte riktigt i svenskan så detta drag, om det ska överföras, kommer att behöva markeras på ett annat sätt. Cavallin anför dessa många prosaord som ett av argumenten för hans val att översätta *LVCR* till prosa. Även om denna lösning onekligen gör dessa icke-poetiska ord rättvisa så fångar den inte den spänning som uppstår när prosaord används på vers. Björkeson fångar upp draget genom att i sin metrisk översättning bruka icke tillkonstlade meningar och ”vanliga” ord. Jämför Björkesons ”tycker han synd om sig själv” med Jacobssons betydligt mer utsmyckade ”själfmedlidande griper hans själ” i avsnitt 2.2.1.

Jacobssons översättning utmärks just av denna utsmyckning. Hans hexameter är mycket skicklig, tonen högstämmd och språket inte helt lättillgängligt. I det av Vandiver uppställda valet mellan att å ena sidan vara trogen källtexten och å andra skapa poesi på målspråket har Jacobsson prioriterat det senare. I sitt förord nämner han hur det finns en ojämnhet i *LVCR* och att många delar är ”högst opoetiska” (1903 s. III). Kenney lyfter fram dessa stilskillnader som typiska för *LVCR* och särskilt för Bok 3. Han beskriver det som att Lucretius växlar mellan mer sakliga, argumenterande passager

och sådana som drivs av känsla och en högre poetisk ton. Som nämnt i avsnitt 2.1.1 är även Fehr uppmärksam och vägledad av dessa stilskiften. Kenney poängterar att båda stilar behövs och fyller sin funktion för verket i stort, men Jacobsson verkar närmast se det som en brist hos Lucretius att överkomma i den egna översättningen. Underlaget för denna uppsats utgörs helt av passager som präglas av den högpoetiska stilen. Dock finns, som vi sett i avsnitt 2.2.3, även exempel på stilskiften inom slutsatsen. Dessa fångas i viss mån av Fehr och särskilt tydligt hos Björkeson. Hos Cavallin märks stilskiftet på att orden är mer dramatiska. Stilskillnaden är hos Jacobsson så gott som utjämnad, vilket är ytterligare ett tecken på att hans översättningsstrategi varit att skapa poesi på svenska.

Jacobsson verkar inte ha någon ambition att nå en bred läsarkrets. Han gör dessutom sig själv som översättare osynlig. Förordet är kort och texten okommenterad. Hans strategi har istället varit att göra förtydliganden i det översatta materialet, vilket vi sett i avsnitt 2.3.2. Detta får som konsekvens att en läsare av hans text kan tro att det som i själva verket är förtydliganden, är Lucretius ord. Fehr, Björkeson och Cavallin, däremot, har kommentarer till översättningarna. Fehrs känns avsedda för en akademisk publik, med referenser till andra antika författare. Syftet verkar vara att placera Lucretius i en litteratur- och filosofihistorisk kontext. Björkesons kommentarer förklarar romerska seder och bruk. Cavallin är den enda som diskuterar sina översättningsval, både i förord och kommentarer. Hardwick diskuterar Balmer och hur denna använt kommentarer på ett liknande sätt i en uttalad ambition att göra akademiska diskussioner tillgängliga för vanliga läsare (2000s. 20). Cavallins översättning präglas av denna transparens och av dess lättillgänglighet. I sitt förord nämner han Penguin Classics utgåvor av antika dikter på prosa som en förebild. Även Hardwick diskuterar dessa och menar att man i denna utgivning haft som mål att avlägsna onödiga barriärer mellan den moderna läsaren och den antika texten. Detta verkar också vara Cavallins implicita programförklaring. Man kan alltså säga att han fokuserar på *mottagandet* av texten. Han vill försöka överföra hur en romersk publik mottog en lärodikt till en svensk kontext anno 1971, genom att göra prosa av det; en lättillgänglig och intressant prosa som framhäver det moderna i Lucretius text. Som nämnt ovan när han en förhoppning att kunna återge *ordens* poetiska kraft för en modern läsare, och det lyckas han med. Dock går han ibland lite väl långt i syftet att modernisera. Vi såg prov på detta i hur han använder sig av ordet ”atomer”, och på så vis skapar en illusion av att Lucretius är modernare än han faktiskt är.

Cavallin är den som återger det filosofiska innehållet bäst. I detta verkar han vara behjälpt av att inte behöva ta någon hänsyn till meter. Han kan istället använda de ord som närmast motsvarar de begrepp Lucretius använder sig av. Varken Fehr eller Jacobsson lyckas ta tillvara på filosofin i sina

metriska översättningar, utan har gjort ordval som låter påskina både dualism och determinism. Björkeson har även han gjort en metrisk översättning men han lyckas ändå förmedla det filosofiska innehållet. Och inte bara det: Björkeson lyckas som ingen annan återskapa den angelägna ton och det rika bildspråk som karakteriserar *De rerum natura*. Hans ord och uttryck skiljer sig en hel del från den latinska förlagan, men genom detta ger han sig själv utrymme att komma Lucretius nära. Hexametern, som är skönt rytmisk men inte lika stringent som hos exempelvis Jacobsson, ligger inte i vägen för att på okonstlad svenska återge Lucretius poetiska filosofi.

KÄLLFÖRTECKNING

PRIMÄRLITTERATUR

I uppsatsen refererar jag till översättningarna efter översättare och utgivningsår. Detta för att öka läsbarheten. I källförteckningen listas de enligt referenssystemet, det vill säga efter den författare som angetts. Varje källa har därför försetts med fotnot som anger hur denna refereras till i uppsatsen.

Fehr, E. (1897). *T. Lucretius Carus Om naturen: inledning och framställning af lärodikten jämte metrisk öfversättning af valda delar: en filosofisk och litteraturhistorisk studie*. Stockholm: s.n¹².

Lucretius Carus, T. (1903-1904). *Om världsalltet: Lucretii De rerum natura*. Stockholm: Nordin & Josephson¹³.

Lucretius Carus, T. (1966). *T. Lucreti Cari De rerum natura, ed. Buechner, C.* Wiesbaden: Steiner¹⁴.

Lucretius Carus, T. (2018). *Om tingens natur*. Stockholm: Bokförlaget Faethon¹⁵.

Lucretius Carus, T. & Björkeson, I. (2002). *Om tingens natur*. Stockholm: Natur och Kultur¹⁶.

Lucretius Carus, T. & Cavallin, B. (1972). *Om tingens natur*. Stockholm: Forum¹⁷.

SEKUNDÄRLITTERATUR

Ahlberg, A W., Lundqvist, N & Sörbom, G, (2017). *NE:s latinsk-svenska ordbok*. Tredje upplagan . Malmö: NE

¹² Fehr (1897)

¹³ Jacobsson (1903)

¹⁴ LVCR

¹⁵ Björkeson (2018)

¹⁶ Björkeson (2002)

¹⁷ Cavallin (1972)

Bailey, C. (1947). *Titi Lucreti Cari De rerum natura libri sex Vol. 2 Commentary, books I-III*. Oxford: Clarendon

Balmer, J. (2014). *Piecing together the fragments: Translating classical verse, creating contemporary poetry*. Oxford: Oxford University Press

Bodel, J. (2000) Dealing with the dead. I Hope, V. M. & Marshall, E. (red.) *Death and disease in the ancient city*. London: Routledge, ss. 128-151.

Deutsch, R. E. (1939). *The pattern of sound in Lucretius*. Diss. Bryn Mawr: Bryn Mawr College.

Ennius, Q. (1985). *The annals of Q. Ennius, ed. Skutsch, O* Oxford: Clarendon

Farrell, J. (2007). Lucretian architecture: the structure and argument of the *De rerum natura*. I Gillespie, S. & Hardie, P. R. (red.) *The Cambridge companion to Lucretius*. Cambridge: Cambridge University Press, ss. 76-91.

Gale, M. (2007). Lucretius and previous poetic traditions. I Gillespie, S. & Hardie, P. R. (red.) *The Cambridge companion to Lucretius*. Cambridge: Cambridge University Press, ss. 59-75.

Hardwick, L. (2000). *Translating words, translating cultures*. London: Duckworth.

Henriksén, C (1999). *Martial, Book IX: a commentary. Vol. 2*. Diss. Uppsala: Univ.

Kenney, E.J. (1971). *De Rerum Natura Book III*, Cambridge: Cambridge University Press.

Konstan, D. (2018) Epicurus. I *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (red. Zalta E.N) URL = <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/epicurus/>. [Hämtad 2022-05-09]

Sjöstrand, N. (1953). *Ny latinsk grammatik*. Uppsala: Univ.

Vandiver, E. (2007). Translating Catullus. I Skinner, M.B. (red) *A companion to Catullus*. Malden, MA: Blackwell Pub, ss. 523-541

Volk, K. (2002). *The poetics of Latin didactic: Lucretius, Vergil, Ovid, Manilius*. Oxford: Oxford University Press.

Warren, J. (2007). Lucretius and Greek philosophy. I Gillespie, S. & Hardie, P. R. (red.) *The Cambridge companion to Lucretius*. Cambridge: Cambridge University Press, ss. 19-32.

Wasdin, K. (2020). "In the Classroom: Teaching Catullus in Translation". *Ancient Exchanges: Journal of Literary Translation*. (Höst 2020). URL = https://exchanges.uiowa.edu/ancient/issues/departures/teaching-catullus-in-translation/#_ftn3 [Hämtad 2022-05-09]

BILAGA 1

LVCR 3, 830-930 med min översättning

<i>Nil igitur mors est ad nos neque pertinet hilum, quandoquidem natura animi mortalis habetur. et velut ante acto nil tempore sensimus aegri, ad confligendum venientibus undique Poenis, omnia cum belli trepido concussa tumultu horrida contremuere sub altis aetheris oris, in dubioque fuere utrorum ad regna cadendum omnibus humanis esset terraque marique, sic, ubi non erimus, cum corporis atque animai discidium fuerit, quibus e sumus uniter apti, scilicet haud nobis quicquam, qui non erimus tum, accidere omnino poterit sensumque movere, non si terra mari miscbitur et mare caelo. et si iam nostro sentit de corpore postquam distractast animi natura animaeque potestas, nil tamen est ad nos, qui comptu coniugioque corporis atque animae consistimus uniter apti. nec, si materiem nostram collegerit aetas post obitum rursusque redegerit ut sita nunc est atque iterum nobis fuerint data lumina vitae, pertineat quicquam tamen ad nos id quoque factum, interrupta semel cum sit repentia nostri. et nunc nil ad nos de nobis attinet, ante qui fuimus, <nil> iam de illis nos adficit angor. nam cum respicias immensi temporis omne praeteritum spatium, tum motus materiai multimodi quam sint, facile hoc adcredere possis, semina saepe in eodem, ut nunc sunt, ordine posta haec eadem, quibus e nunc nos sumus, ante fuisse; nec memori tamen id quimus reprehendere mente;</i>	830	Ingenting alltså är döden för oss och den angår oss inte ett dugg, eftersom själens natur har bevisats ¹ dödlig. Och liksom vi inte kände något lidande innan vi var födda ² , när punerna kom från alla håll för att strida och när allting, skakat av krigets
	835	ängslande larm, darrade i fasa under höga himmelsrymder och tvekade om till vilkas herravälde allt mänskligt skulle falla, såväl på land som till sjöss, så när vi inte finns, när kroppens och själens skilsmässa har inträffat, av vilka vi är förbundna till ett,
	840	kommer ju inget överhuvudtaget att kunna hända oss, som då inte kommer att finnas, och ingenting kommer att kunna röra medvetandet, inte ens om jorden blandades med havet och havet med himmelen. Och även om själens natur och sinnets kraft faktiskt
	845	känner, efter det att det slitits ³ från vår kropp, är det likväl ingenting för oss, som existerar förbundna till ett genom kroppens och själens union och äktenskap. Ej heller om tiden skulle ha samlat ihop vår materia och fört den tillbaka på nytt efter döden, så
	850	som den nu är ihopsatt och livets ljus återigen skulle vara givet till oss, skulle det ändå vara av någon betydelse för oss att detta hade gjorts när hågkomsten av oss en gång brutits av. Och ingenting av dem vi var förut, angår oss nu och ingen oro för deras skull
	855	griper oss. Ty skulle du betänka såväl den omätliga tidens hela förflutna utsträckning, som på hur pass
	857	mångahanda sätt materiens rörelser är, kan du
	865	kan du enkelt vara böjd att tro detta: att dessa
	858	samma frön, av vilka vi just nu består, ideligen förr

*inter enim iectast vitae pausa, vageque
deerrarunt passim motus ab sensibus omnes.
debet enim, misere si forte aegreque futurumst,
ipse quoque esse in eo tum tempore, cui male possit
accidere; id quoniam mors eximit, esseque probet
illum cui possint incommoda conciliari,
scire licet nobis nihil esse in morte timendum,
nec miserum fieri qui non est posse neque hilum
differre, an nullo fuerit iam tempore natus,
mortalem vitam mors cum immortalis ademit.*

*Proinde ubi se videas hominem indignarier ipsum
post mortem fore ut aut putescat corpore posto
aut flammis interfiat malisve ferarum,
scire licet non sincerum sonere atque subesse
caecum aliquem cordi stimulum, quamvis neget ipse
credere se quemquam sibi sensum in morte futurum;
non, ut opinor, enim dat quod promittit et unde,
nec radicitus e vita se tollit et eicit,
sed facit esse sui quiddam super inscius ipse.
vivus enim sibi cum proponit quisque futurum,
corpus uti volucres lacerent in morte feraeque,
ipse sui miseret; neque enim se dividit illum
nec removet satis a proiecto corpore et illum
se fingit sensuque suo contaminat astans.
hinc indignatur se mortalem esse creatum
nec videt in vera nullum fore morte alium se,
qui possit vivus sibi se lugere peremptum
stansque iacentem <se> lacerari urive dolere.
nam si in morte malumst malis morsuque ferarum
tractari, non invenio qui non sit acerbum
ignibus inpositum calidis torrescere flammis
aut in melle situm suffocari atque rigere*

860 varit ordnade i samma följd som de nu är; likväl kan
vi icke hämta tillbaka detta med minnet ty ett stopp
i existensen⁴ har kastats emellan, och alla rörelser
har åt spridda håll förrirat sig från det varseblivna.
Ty om det en gång ska vara smärtsamt och olyckligt
864 för en, då måste man själv faktiskt vara just där i
866 den tiden, för att det skall kunna gå en illa; eftersom
döden tar bort detta och förhindrar den att finnas,
för vilken vedermödor kan förvärvas, så är det
möjligt för oss att veta, att ingenting bör fruktas i
870 döden, att den kan inte bli olycklig som inte finns
till, och att det gör ingen skillnad om man en gång⁵
eller vid ingen tid har varit född, när väl den
odödliga döden ryckt bort det dödliga livet.
Därför, närhelst du ser att en människa harmas
875 över att han själv efter döden skall komma att
antingen ruttna sedan kroppen begravts, eller för-
störas av eld eller av bestars illgärningar, kan du
veta att det ringer falskt och att gömt i hjärtat ligger
någon dold oro, även om denne själv förnekar en tro
880 på någon sinnesförmåga i den kommande döden.
Jag tror nämligen inte att man medger det man
lovat, ej heller varifrån⁶ man stöter inte ut sig själv
eller rycker upp sig med rötterna ifrån livet utan
antar att någon del av sig själv överlever⁷. Ty när
885 varje levande föreställer sig en framtid där fåglar
och vilddjur sliter sönder kroppen i döden, ömkar
han sig själv; ty han skiljer inte sig själv därifrån
och avlägsnar sig inte tillräckligt ifrån den utkastade
kroppen, han föreställer sig själv som denna och
890 stående bredvid befläcker han den med sin känsla.
På grund av detta harmas han över att vara en

*frigore, cum summo gelidi cubat aequore saxi,
urgerive superne obtritum pondere terrae.*

*'Tam iam non domus accipiet te laeta, neque uxor
optima nec dulces occurrent oscula nati
praeripere et tacita pectus dulcedine tangent.
non poteris factis florentibus esse tuisque
praesidium. misero misere' aiunt' omnia ademit
una dies infesta tibi tot praemia vitae.'*

*illud in his rebus non addunt 'nec tibi earum
iam desiderium rerum super insidet una.'*

*quod bene si videant animo dictisque sequantur,
dissolvant animi magno se angore metuque.*

*'tu quidem ut es leto sopitus, sic eris aevi
quod superest cunctis privatus doloribus aegris;
at nos horrifico cinefactum te prope busto
insatiabiliter deflevimus, aeternumque
nulla dies nobis maerorem e pectore demet.'*

*illud ab hoc igitur quaerendum est, quid sit amari
tanto opere, ad somnum si res redit atque quietem,
cur quisquam aeterno possit tabescere luctu.*

*Hoc etiam faciunt ubi discubuerunt tenentque
pocula saepe homines et inumbrant ora coronis,
ex animo ut dicant 'brevis hic est fructus homullis;
iam fuerit neque post umquam revocare licebit.'
tamquam in morte mali cum primis hoc sit eorum,
quod sitis exurat miseros atque arida torrat,
aut aliae cuius desiderium insideat rei.
nec sibi enim quisquam tum se vitamque requirit,
cum pariter mens et corpus sopita quiescunt;
nam licet aeternum per nos sic esse soporem,
nec desiderium nostri nos adficit ullum.*

*et tamen haudquaquam nostros tunc illa per artus
longe ab sensiferis primordia motibus errant,*

dödlig varelse och ser inte att han i den verkliga
döden inte kommer att vara någon annan som

levande kan sörja sig själv som utplånad och som

895 kvarstående kan beklaga att som liggande död

sönderslitas eller bränns. Ty om det i döden är

hemskt att våldsamt slitas av vilda djurs käkar och

bett, finner jag inte hur det inte kan vara bittert att

lagd på elden förbrännas av de heta flammorna

900 eller att lagd i honung kvävas och stelna av köld,

när man ligger ovanpå stenens kyliga, plana yta,

eller att krossad pressas av jordens tyngd ovanför.

Aldrig mer ska ditt hem eller din goda, glädjefulla

hustru välkomna dig och de rara barnen ej komma

905 dig till mötes för att rycka till sig kyssar och med

stilla älsklighet röra ditt bröst. Du kommer inte att

kunna vara till beskydd för dina blomstrande affärer

eller de dina. Arme stackare! En olycksbådande

dag,' säger de, 'kommer att beröva dig så mycket

910 av livets priser'. Dock lägger de inte till det faktum

att även din längtan efter dessa saker nu ligger där

(i graven) tillsammans (med dig)⁸. och om de i

hjärtat på riktigt skulle förstå detta och låta sina ord

följa därefter, så skulle de lösgöra sig ifrån hjärtats

915 stora fruktan och ängslan. 'Du är nämligen in-

somnad i döden, och kommer så att vara för all

framtid, fri ifrån alla smärtsamma sorger; vi

däremot begråter omätligt dig, bliven till aska,

nära det förskräckliga likbålet, och ingen dag

920 kommer att bort från oss den eviga sorgen i bröstet.

Detta bör alltså frågas denne, vad för slags bitterhet

är så stor, om det i slutet kommer till sömn och vila,

att någon i evig sorg kan tyna bort.

Likaledes brukar människor ofta, då de slagit sig

*cum correptus homo ex somno se colligit ipse.
multo igitur mortem minus ad nos esse putandumst,
si minus esse potest quam quod nihil esse videmus;
maior enim turbae disiectus materiai
consequitur leto nec quisquam expergitus exstat,
frigida quem semel est vitae pausa secuta.*

925 ner och håller bågarna och skuggar pannorna med
kransar, uppriktigt säga detta: ' kort är denna de små
människornas njutning, snart skall allt vara över och
aldrig mer kan man det återkalla". som om detta i
döden skulle vara deras främsta olycka; att en het
930 törst skulle torka ut och förbränna de stackarna eller
eller att längtan efter någon annan sak hålla dem
besatta. Ingen saknar sig själv eller sitt liv då, när
såväl sinne som kropp lugnt somnar in, ty för oss
kan sömnen (lika gärna) vara evig och ingen längtan
efter oss själva griper oss. Men dock irrar på intet
sätt dessa ursprungsämnen i våra kroppar långt bort
från känslorframkallande rörelser när en man, hastigt
ryckt från sömnen, samlar ihop sig själv.
Alltså bör det anses att döden är långt mindre för
oss, om något kan vara mindre än vad vi ser vara
ingenting, ty en större oordning och utspridning av
stoffet följer i döden och ingen vaknar och reser sig
som en gång det kalla slutet på livet har hunnit
ikapp.

Fotnoter till översättning:

1. "habetur 'is held to be'" (Kenney 1971 ad 831, s. 193)
2. "anteacto: before we were born" (ibid. ad 832, s. 193)
3. "distractast: referring here to the separation of the soul from the body, not its dissolution" (ibid. ad 844, s. 196)
4. "uitai pausa 'a break in existence'" (ibid. ad 860, s.197)
5. "utrum aliquo must be supplied, and the general sense is 'it is just as if he had never been born'" (Bailey 1947, ad 867, s. 1138)
6. Han förnekar slutsatsen såväl som premisserna den dras utifrån. "[id unde (=ex quo) promittit: sc. that the soul perishes along with the body]" (Kenney 1971 ad 876, s. 200)
7. eg. utan gör ovetandes en del av sig själv odödlig
8. "una: 'together with you' in the grave (Bailey 1947 ad 901, s. 1144)

BILAGA 2

FEHR 1897, ss. 77–80

Intet är döden alltså och rör oss icke det minsta
när vi en gång förstått, att förgänglig anden bör kallas.
Liksom i fordom tid vi intet sörjde och kände,
när till drabbning och kamp de poener strömmade samman, 830
när under himlens blå af krigets larmande skara
allting skakades vildt och i fruktan ryste och bäfvan,
när det var ovisst än, till hvilkas härskande rike
allt hvad människor fanns, till land och haf, skulle falla –
så när vi ej äro till en gång och brutet är bandet 835
mellan vår kropp och själ, af hvilkas förbund vi ha lifvet,
då förvisso ej något alls kan hända oss mera,
när vi ej finnas kvar, ej något mera förnimmas,
blandades jorden med hafvet än och hafvet med himlen.
Och om vår andes natur och själens kraft, se'n från kroppens 840
boning de flytt, ännu ett grand förnimmelse ägde
rör det ej oss likväl, då ju blott av bægges förening,
kroppens och själens förbund, vårt eget väsen är danadt.
Ej, om efter vår död en framtid samlade åter
våra atomer ihop till samma gestalt, som vi äga, 845
och oss ännu en gång dagsljusets strålar beskärdes,
kommer det mera oss vid, om ödet så skulle foga,
när det dock brutit det band, som förenar lifvets momenter.
Nu ej störes vår ro af deras öden, som fordom
lefde sitt lif, och för kommande släkt ej ängslan oss trycker. 850
Ty när du fäster din blick på den omätliga tidens
flyktande rymd och besinnar jämväl de skiftande former
af atomernas lek, helt lätt den tanken dig fattar,
att urämnena förr till samma gestalter sig ordnat
och att desamma de varit, som nu vår varelse bilda. 855
Dock vårt minne ej mer den tiden kallar tillbaka,
ty därefter en paus i livet fallit, och fjärran
från förnimmelsens värld atomerna flyktade hädan.
Den som den kommande tid skall bringa sorger och smärta,
måste dock finnas till, när de onda tiderna komma : 860
men, då döden betar den möjligheten och hindrar
honom att vara mer, åt hvilken ondt skall beredas,
kunna vi trygga oss vid, att ej döden bäfvan förtjänar,
och att den, som ej är, ej heller osäll kan varda,

utan det är, som om aldrig förr dagsljuset han skådat, 865
 när det dödliga lif af odödliga döden är slukadt.
 Nu, om du någon hör med harm sitt öde beklaga,
 därför att kroppen skall läggas i graf och ruttna till slutet,
 eller i lågor dö, eller slitas i vilddjurens käftar,
 tro ej, att äkta hans klagan är, djupt inne i hjärtat 870
 sitter fördolt en stingande tagg, om också han skulle
 neka sig tro, att af känsla ett grand finns kvar efter döden:
 nej, som jag tror, han håller ej helt det löfte han gifvit,
 rycker med roten ej upp sig själf och kastar ut lifvet,
 utan förmenar ändock, att af jaget något finns åter. 875
 Ty när den lefvande ser mot kommande tider och fruktar,
 att efter döden hans kropp rofdjur och foglar förtära,
 ömkar han så sig själf; sitt jag han mäktar ej skilja,
 fjärma från liflös liggande kropp, och tror i sin blindhet
 att det är han, och lånar alltså sin känsla den döde 880
 Därför han harmas nu, att hans lott förgänglig är vorden,
 fattar den tanken ej, att när döden en gång honom hunnit,
 kan han ej stå som en främmande där och själf sig beklaga,
 kännande smärta af tändernas bett och lågornas hetta.
 Gör det i döden så ondt att af vilddjurs käftar förödas, 885
 då jag begriper ej alls, att mindre bittert det vore
 att på ett bål i flammande eld och lågor förbrinna,
 eller att kväfvas i honungens bädd, ej heller att frysa,
 sträckande lemmarna ut på stenens isiga yta,
 eller att tryckas från ofvan hårdt af jorden den tunga. 890
 >>Ej skall dig skåda ditt leende hem nu längre, din kära
 maka, de älskade barn ej mer dig möta och kyssar
 bjuda och tigande, ljuflig fröjd dig sjuta i hjärtat.
 Ej skall du stråla i bragders glans, ej mer för de dina
 vara ett värn. Olycklige >>— så de säga —>> en enda 895
 olycksdag dig bedrog på alla lefvandets fröjder. <<
 Detta likväl tillägga de ej: >> och efter dem alla
 finnes en längtan, ett enda begär ej mer i ditt hjärta. >>
 Såge de detta väl och följde sanningens stämman,
 skulle de lösa sin själ från väldigt fruktan och bävfan. 900
 <<Såsom af dödens sömn du ligger famnad, så skall du
 hvila till evig tid från de bittra smärtorna friad,
 men vi stå kring den dystra ort, som gömmer din aska,
 finna ej tårar nog att dig begräta, och smärtan
 aldrig i evighet mer skall fly vårt sörjande hjärta.>> 905

Låtom oss fråga dem, hvad som så bittert bör aktas,
om till sömn, till hvila och ro man vänder tillbaka,
att i en ändlös sorg de därför måste förtvina.

Så de yppa ibland, när de till bords ligga och hålla
bägarn i hand och med kransars mängd beskugga sitt anlet, 910

hjärtats mening: >>Hur snabbt från oss arma människor flyktar
fröjdernas dag, och se'n den aldrig kallas tillbaka>>

Liksom, det vore det värsta af allt, som händer i döden,
att en lågande törst de arma bränner och plågar,
eller ett annat begär till något, hvad det må vara. 915

Då vi sakna ju ej vårt lif, ej heller oss själfva,
när i den djupa sömn vår själ och kropp äro sänkta,
och det bekymrar oss ej, om den dvalan räckte för evigt,
ingen längtan oss tär att åter finna oss själfva,
fast under sömnens natt i våra lemmar förvisso 920

långt från förnimmandets rörelser ej atomerna irra,
då ju, när dvalan flytt, helt lätt vi tankarne samla.

Mycket mindre ändå med oss har döden att göra,
om något mindre ges än det, som intet vi finna:
svårare skakas materien då och rubbas dess ordning, 925

när vi af döden nås, och ingen, vaknad, sig reser
åter, som hunnits en gång af dödens isande fläktar.

BILAGA 3

JACOBSSON 1903, ss. 93–96

Döden har intet för oss att betyda, träffar oss icke, 820
eftersom själens natur har bevisats vara förgänglig ;
och liksom fordom en gång vi ej kände den ringaste oro,
när till den väldiga kampen de puniska skarorna kommo
och all världen förskräckt af den oro, som gick genom henne,
ängslig och bäfvande satt, så långt jorden belyses af solen,
för att få se om till lands och till sjös världsväldet till Romas
eller Karthagos folk skulle slutligen falla för alltid,
så skall ock efter vår död, när som själen och kroppen, af hvilka
själfva vi bilda ett helt, löst upp denna nära förening,
ingenting kunna oss träffa, som då icke finnas i lifvet, 830
intet, alls intet, som kan på vår själ en förnimmelse verka,
äfven om jorden med haf eller hafvet med himmeln sig blandar.
Men låt oss tänka ändå, att vårt andliga väsen kan känna,
sedan från kroppen det skiljts, och att än det förnimmelser äger,
angår dock detta ej oss, då vi blott genom kroppens och själens
troгна och äkta förbund äro till som personliga väsen.
Ja, om en kommande tid, när vi längre ej finnas i lifvet,
samlade åter vårt stoft och det ordnade så, som det nu är,
och det oss blefve beskärtdt att få träda i ljuset ånyo,
så skulle detta förvisst ej betyda ett grand för oss själfva, 840
eftersom enhetens band i förnimmelsen brustit tillförne.
Därför det angår oss ej, hvad vi möjligen varit tillförne,
eller oroar det oss, hvad vi möjligen blifva härefter.
Föreställde man sig den omätliga flyktade tiden,
tänkte man vidare på, hurur hela materien rör sig
på så mångtusende sätt, så tycktes det nog vara möjligt
det, att atomerna förr någon gång haft det läge, som nu är,
och att just dessa, som finnas i oss, förr funnits tillsammans.
Detta förmå vi dock icke att återupplifva i minnet;
mellan det ligger en tid, hvari lifvet för oss hade upphört 850
och då atomernas gång från förnimmelsens väg hade länkats.
Men om i kommande tid en person måste plågas och lida,
måste han ock vara till, då det sker, för att smärtan skall kännas.
Men då oss döden har frälst härifrån, då han gör, att man icke
längre är till eller kan af förgängelsens skickelser hinnas,
följer af detta också, att hos döden är intet att frukta,
och att enhvar, som ej mera är till, olycklig ej mer är,

och att detsamma det är, som om aldrig man född hade blifvit,
sedan odödliga döden det dödliga lifvet har skördat.

Därför då ofta man ser, att en människa kväljes af tanken, 860
att hon efter sin död få förmultna och ruttna i griften
eller förtäras af eld eller slitas af vilddjurens käftar,
kan man förvissas, att saken är sjuk, att det ligger som grund den
tanken, om också ej klar, och den kväljande oron, hur mycket
än hon må söka förneka sin tro på ett lif efter detta.

Den, som kan tänka så där, icke tänker han tanken till slutet,
vågar ej rycka sig själf ens i tänkandet utanför lifvet;
glömsk af sig själf, vill han tro, att en rest af hans väsen blir öfrig.

Ty när i lefvande lif han så tänker sig, att i en framtid
fåglar och markernas djur skola slita hans kropp såsom liflös, 870
själfmedlidande griper hans själ; ty han icke tillräckligt
skiljer och söndrar sig själf från den liflös liggande kroppen,
tror sig identisk med den och vill låna sin känsla åt honom.

Härvid han harmas och ser i sin dödlighet endast en orätt,
kan ej förstå, att han själf vid sin verkliga död, som en annan
icke med känsla af lif kan få gråta över sin bortgång
eller som ett med sitt lik blifva sargad och plågd och uppbränd.

Om för den döde det vore ett ondt, att af vildjurens käftar
slites och rifves hans kött, ja, då finner åtminstone icke
jag, att det vore ett ringare ondt att i elden på bålet 880
varda förbränd eller kväfvast af balsamerande honung
eller att styfna af köld i den kyliga gömman af marmor
eller att känna sig tryckt af den hvarftals hopade mullen.

>>Aldrig, ack, aldrig ditt hem skall med gladt välkommen dig hälsa,
aldrig din ädla gemål, dina älskliga barn dig tillmötes
skynda att röfva din kyss och att fylla ditt hjärta med sällhet.
Längre du är ej en framgångens man och ej längre ett mäktigt
stöd och försvar för ditt hus. Från dig, stackare>>, — så sall man säga, —
>>röfvade döden totalt allt det, som gaf lifvet dess värde>>.

Likväl till detta tillägga de ej: >>men ej heller en längtan 890
efter de ting, som du lemnade kvarmer kväljer ditt hjärta>>.
Hade de klarare syn på vårt lif, om de talte därefter,
skulle de känna sig fria från själens kväljande oro.

>>Lika så visst som du in i den eviga sömnen har slumrat,
lika så visst är du fri från all sorg, från bekymmer för evigt.
Men vid ditt sorgliga bål vi din skedda förvandling till aska
hedrat med tårarnas gärd, som aldrig skall sina, och aldrig
kommer den dag, som kan tröst åt de sörjandes hjärtan bereda.>>

Här vore frågan till pass: Men hvad ligger så bittert i detta,
om nu det hela går ut på en sömn, på en stärknade hvila, 900
att någon därför i sorg skulle kvälja sig jämt och beständigt?

Ofta i festande lag, när de tagit sin plats omkring bordet,
och med pokaler i hand och med kransar af rosor om pannan,
gästerna säga med sann och med lefvande känsla: >>Ack, kort är
glädjen för människors barn; snabbt flyktar den, kommer ej åter>>.

Likasom vore för dem efter döden störst ibland plågor
den, att en brännande törst eller torrhet skall plåga de arma
eller ett annat begär, som dem oafåtligt behärskar.

Ingen förspörjer dock då någon saknad af sig eller lifvet,
sedan tillsammans i sömn både själen och kroppen försjunkit; 910
hvad på oss själfva beror, kunde få sömnen få räcka för evigt,
ty någon starkare lust till ett vaknande känner vi icke.

Dock under sömnen likväl stoffkropparna icke så mycket
vända sig bort i vår kropp från förnimmelsens banor och lifvets,
då uti vaknandets stund dig den vaknande genast kan samla.

Alltså än mindre för oss kan då döden betydelse äga,
om något mindre kan vara än det, som vi likna vid intet.

Större förstörande kraft på materiens massa sin verkan
visar vid död än vid sömn; ty ingen ur grafven har uppstått
sedan han hunnits en gång af den kalla, förintande döden. 920

BILAGA 4

CAVALLIN 1972, ss. 91-93

(830) Döden betyder alltså ingenting för oss och angår oss inte det minsta eftersom vi har ett dödligt sinne. Och liksom vi i gången tid ickså kände någon smärta när punerna kom till strid från alla håll, när hela världen skakades av krigets olycksbådande tumult (835) och skälvde och bävade under himlens höga kuster, när det var ovisst under vilket valde alla människor till lands och sjöss skulle lyda, så kan icke, när vi inte finns längre, efter skilsmässan av kropp och själ av vilka vi förenats till en helhet, (840) någonting hända oss som då icke ska finnas längre, eller påverka våra sinnen, icke ens om jord blandas med hav och hav med himmel. Och om sinne och själ kan känna sedan de har slitits bort från vår kropp (845) betyder det ingenting för oss som har formats till en helhet av äktenskapet mellan kropp och själ. Om tiden efter vår bortgång skulle återsamla den materie av vilken vi består och föra den tillbaka till dess nuvarande plats och om vi skulle återfå livets ljus - (850) även om detta kunde ske skulle det icke angå oss när vi väl en gång förlorat minnet av oss själva. Och inte heller nu är vi intresserade av vad vi förut var, vi känner ingen oro för våra tidigare jag. Ty när du ser tillbaka på den omätliga tidrymd (855) som har förrunnit och på materiens mångfaldiga rörelser, då kan du med lätthet tro (857) att dessa samma atomer, (865) av vilka vi nu är gjorda, ofta har varit placerade i samma ordning som nu. (858) Men vi kan dock ej återkalla minnet därav; däremellan ligger livets slut inskjutet (860) och atomernas rörelser har vandrat långt bort från känslorna. Om elände och sjukdom ska drabba en människa måste hon själv existera vid det tillfället för att drabbas av det onda. Men eftersom döden befriar oss härifrån och hindrar (864) honom från att finnas till på vilka dessa olyckor kunde hopas (866) kan vi veta att vi ej har något att frukta i döden och att han icke kan bli olycklig som inte finns till och att det gör detsamma om han aldrig hade fötts när den odödliga döden en gång har tagit bort hans dödliga liv.

(870) Och när du så hör en människa beklaga sig över att hon efter döden ska ruttna bort med kroppen lagd i jord eller gå under för flammor eller vilddjurs käkar kan du vara säker på att hennes ord har en falsk klang och att det djupt i hennes hjärta finns en blind skräck, hur mycket hon än förnekar (875) att hon tror på någon förnimmelse efter döden. Ty jag tror inte att hon håller vad hon lovar och hennes skäl tror jag inte heller på och hon rycker inte upp sitt liv med roten utan antar medvetet att något av henne lever vidare. Ty när en levande man föreställer sig (880) att fåglar och vilddjur skall slita sönder hans döda kropp beklagar han sin lott; han skiljer sig nämligen ej från liket och drar sig inte undan tillräckligt långt från den utslängda kroppen utan tror att den är han och han överför sina känslor på den där han står som åskådare. Därför klagat han över att han fötts dödlig (885) och ser inte att i den verkliga döden kommer det inte att finnas ett överlevande jag som kan leva och sörja över sin förlust eller stå bredvid och plågas av att han ligger där och sönderslits eller brinner upp. Ty om det i döden är något ont att bli misshandlad av vilddjurens käkar och bett kan jag inte fatta att det inte skulle vara bittert (890) att läggas på heta flammor och förbrännas av eld eller insvepas i honung och kvävas och stelna av köld, liggande högst upp på en kylig stenhäll, eller krossas under jordens tryckande tyngd.

“Inte mer, inte mer ska ditt glada hem välkomna dig, inte mer ska din ömma hustru (895) och dina kära barn rusa fram för att rycka till sig dina kyssar och röra ditt hjärta med ordlös glädje. Nu kan du inte längre ha framgångens friska hy, inte vara ett värn för de dina. Du olycklige”, säger de, “en enda olycksdag har lömskt berövat dig livets pris.” (900) Däremot tillfogar de inte: “Nu har du icke längre någon önskan efter

dessa ting.” Men om de klart insåg detta i sina sinnen och rättade sina ord därefter skulle de frigöra sig från stor ångest och mycken fruktan. “Du som sover dödens sömn ska för all framtid (905) vara fri från alla bittra smärtor. Men det är vi som otröstliga har fällt tårar vid det förfärliga bålet där du blev till aska och oss ska aldrig någon dag befria från våra hjärtans eviga sorg.” Men den som säger så bör man fråga om det verkligen är så bittert (910) att någon till slut når sömnens frid att man måste förtäras av evig sorg.

På samma sätt handlar de som har lagt sig till bords och håller polkaler i handen och skuggar pannan med kransar och talar ur sitt hjärtas djup: “Kort är njutningen för oss, stackars människobarn! (915) Snart är den över och då är den oåterkalleligt förbi.” Precis som om efter döden detta skulle vara deras värsta olycka att törst skulle bränna dessa stackare och sveda dem med sin torka eller att de skulle ansättas av längtan efter något annat! (920) Ty när sinne och kropp vilar i samma sömn längtar ingen efter sig själv och sitt liv. Då kan sömnen gärna för oss vara evig, vi grips inte av någon önskan efter oss själva. Och ändå vandrar atomerna i våra lemmar inte långt bort från de rörelser som framkallar sinnesintryck (925) eftersom en människa som hastigt väckes genast är klarvaken. Mycket obetydligare ska vi alltså anse att döden är för oss om man kan tänka sig något mindre än det vi ser vara ingenting; ty i döden sprids de störda atomerna mycket vidare omkring och ingen har någonsin rest sig (930) som en gång har hunnits upp av livets kylande slut.

BILAGA 5

BJÖRKESON 2002, ss. 109–111

Intet är alltså döden för oss, den angår oss icke ty en förgänglig ägodel, likt de andra är själen.	830
Och som i forna dar vi var lyckligt fria från oro den gång då puner från alla håll gick till rasande angrepp och hela världen, skakad i grund av blodbadets fasor lamslagen skälvde av skräck under höga himmelska stränder,	835
länge okunnig om under vilket härskande välde alla folkslag och länder och hav skulle tvingas att lyda, så, när vi inte längre finns till och banden har slitits vilka förenade kropp och själ, då kommer ej heller, något att drabba oss som helt har upphört att vara	840
och våra sinnen skall ej kunna motta några impulser, ej ens om havet slukar vår jord och himmelen havet. Om vi nu antar likafullt att hos själen och sinnet kvarstår förmågan att känna trots att de ryckts ifrån kroppen saknar ju detta intresse för oss som vid kroppens och själens	845
sammanvigning har formats till en och odelbar helhet. Och kunde tiden när vi ha dött samla hop den materia som vi består av och uppbygga allt igensom det varit och vi förunnades leva på nytt och återse ljuset skulle det inte angå oss alls, sen väl vi förlorat	850
minnet av vem vi var, varje samband med det förflutna. Nej våra gamla jag, om de någon gång existerat, bryr vi oss inte om, berörs ej av vad de lidit. Kastar du bara en blick på en oöverskådliga tidrymd som har förflutit och ser materiens ofattbart många	855
kombinationer och rörelser slås du väl lätt av den tanken att dessa ursprungsfrön som nu bygger upp oss har fordom	857
kanske ibland kombinerats som nu, i exakt samma ordning.	865
Dock är det ingenting vi kan återkalla i minnet.	858
Mellan ligger ett avbrott och långt har atomerna sedan irrat, långt från de känslor som förr deras möten har skapat.	860
Om någon kommande tid har sjukdom och sorg i beredskap måste ett väsen finnas till hands som blir deras offer, men sådant ont befrias vi från av döden som vägrar nytt liv åt dem dessa kval kunde annars hopat sig över.	864
Var alltså lugn! Vi har ingenting att frukta av döden ty den som inte finns till vet ej av smärta, och intet,	866

när väl en odödlig död har släckt hans dödliga levnad,
 skiljer honom från den som aldrig föddes till världen.
 Hör du någon ibland beklaga sig över sitt öde 870
 att när hans liv tar slut skall han läggas i jorden att ruttna
 eller försvinna i eld, plånas ut av vilddjurens käkar,
 då kan du lita på att han inte är ärlig, ty hemligt
 ansätts hans hjärta av skräck hur mycket än han förnekar
 att efter kroppens död kan vi ännu förnimma och tänka. 875
 Uppenbarligen tror han inte sig själv då han säger
 att han från livet rycks upp med rötterna helt och förintas,
 nej, i sitt innersta misstänker han att något skall kvarstå.
 Om någon, ännu vid liv, i tanken utmålar för sig
 hur han som död skall slitas isär av vilddjur och fåglar 880
 tycker han synd om sig själv, han kan inte överge scenen,
 står där bredvid och iakttar och dras till den döde,
 tror att kroppen är hans och för över på den sina känslor.
 Olidligt synes det honom att dö, han förmår inte fatta
 att det ej finns något andra jag i den verkliga döden 885
 som står vid sidan om och sörjer över sin bortgång
 och lider kval när han sönderslits och brinner i elden.
 Är det ett ont att som död bli tilltygad illa av vilddjurs
 käftar och bett, så kan det väl knappt vara mindre förhatligt
 att lyftas upp på ett bål och förtäras av glödande lågor 890
 eller att smord i honung, stel av kyla och utsträckt
 över en isig platta av sten förkvävas i graven
 eller att pressas hårt under jordens tyngande massa.
 “Aldrig mer skall ditt glada hem och den bästa av hustrur
 välkomna dig, inga näpna barn rusa mot dig och stjäla 895
 ömt dina kyssar och röra ditt bröst med osägbar glädje.
 Lycka och välstånd försvann och ej mer är du de dinas
 trygga stöd och beskydd; allt gott och ljuvligt i livet”,
 ropar de, “ryckte en enda dag eländigt ifrån dig
 olycksalige man!” Men de tillfogar inte: “Och ingen 900
 och ingen längtan till dylika ting kan längre plåga ditt sinne.”
 Om de begrundade det och kunde ge ord åt insikt
 skulle de lösas med ens från mycken ångest och rädsla.
 “Du som nu sover dödens sömn skall till tidernas ände
 slippa alla bekymmer och kval”, får sedan man höra , 905
 “men för oss andra som fällt så bittra och tröstlösa tårar
 vid detta fruktade bål där du blev aska skall aldrig
 den dagen gry då en evig sorg tas från våra hjärtan.”

Är det i grunden så sorgesamt kan vi verkligen fråga,
detta att någon får vända igen till vilan och sömnen, 910
att man skall så tyna bort i ändlös smärta och klagan?

Likadant hör vi dem som med bågarn i handen och pannan
skuggad av kransar ligger till bords, hur dystert de suckar
djupt ur hjärtat: "Kort är livets fröjd för oss arma
jordevarer! Snabbt flyr det bort och kan ej kallas åter!" 915

Man kunde tro att allts värst för dem efter döden
är att plågsam törst skall bränna och svida i strupen
eller att åtrå till andra ting skall oro sinnet.
Ändå saknar ingen sig själv eller längtar till livet
medan han sover och själ och kropp ligger i dvala, 920

nej, ingen lust att vända igen till oss själva och vakna
känner vi - gärna för oss kunde sömnen fortsätta evigt.
Genom lemmarna vandrar ju då våra ursprungspartiklar
men de är aldrig långt från de banor där känslorna skapas
- när vi rycks upp ur vår sömn, då brukar vi samla oss genast. 925

Av detta skäl borde döden för oss vara långt mindre viktig
om det nu finns ett mindre än det vi menar är intet,
ty mycket vidare sprids och splittras kroppens atomer
efter en människas död, och ingen har vaknat och rest sig
sedan en isande köld har avbrutit tvärt hennes levnad. 930